



ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

2009 рік: Економічні підсумки для України

Україна за часів кризи

Оцінки базуються на даних з відкритих джерел інформації, які були доступні станом на 1 червня 2010 року

РЕЗЮМЕ:

- Світова економічна криза призвела до падіння зовнішнього попиту на українські товари та обмежила доступ до іноземного фінансування для українських банків та компаній. В результаті реальний ВВП скоротився на 15,1% у 2009 році.
- Економічна криза доповнена значною політичною нестабільністю призвела до скорочення реального валового нагромадження основного капіталу на 46,2%.
- Сільське господарство найменше постраждало від кризи завдяки зростанню тваринництва.
- На початку 2009 року в Європі стався найбільш гучний газовий конфлікт.
- Росія та Україна підписали договір, відповідно до якого сторони домовились обчислювати ціни на імпортований природний газ на основі формули.
- Металургія і хімія, які значно постраждали внаслідок падіння попиту, користувались зниженими тарифами на газ та вантажні перевезення.
- Баланси рахунку поточних операцій та рахунку фінансових операцій були від'ємними через падіння експорту та значного відтоку капіталу, відповідно.
- Економічна криза призвела до більшого скорочення імпорту товарів, ніж експорту товарів, що сприяло звуженню дефіциту торгівлі товарами.
- Добробут населення значно погіршився у 2009 році. Рівень безробіття (МОП) зріс, а середня заробітна плата скоротилась на 9,2% в реальному вимірі.
- Погіршення економічної ситуації призвело до значного фіскального тиску. Хоча доходи Державного бюджету були нижчими, ніж у 2008 році, уряд відмовився секвеструвати бюджет.
- МВФ надав сукупний трансх обсягом 4,7 млрд. дол. США на фінансування бюджету. В результаті уряд профінансував пенсії вчасно і в повному обсязі, в той час як Нафтогаз зміг повністю оплатити поставки імпортованого газу.
- Державний борг різко зріс, хоча залишився на помірному за міжнародними стандартами рівні.
- Соціальну стандарти було значно підвищено в кінці 2009 року, що негативно вплинуло на фіскальну стійкість.
- Видатки Пенсійного фонду досягли майже 18% від ВВП і значно фінансувалися за рахунок трансферту з Державного бюджету та позик Державного казначейства.
- Споживча інфляція сповільнилась, а грошова маса скоротилась.
- Гривня була стабільнішою завдяки інтервенціям НБУ.
- Більшість фінансових інституцій спромоглися вижити під час кризи.



ЗМІСТ

ВВП: Реальний ВВП значно скоротився у 2009 році	1
ІНВЕСТИЦІЇ: Глибокий спад у 2009 році	1
ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО: Промисловий випуск скоротився на 21,9%.....	2
АГРАРНА ПОЛІТИКА: Антикризові заходи були обмежені через низький рівень бюджетної підтримки	4
ЕНЕРГЕТИЧНА ПОЛІТИКА: Перехід до формульного ціноутворення на імпортований російський природний газ	5
ТРАНСПОРТ: Прорив у реформуванні транспортного сектору все ще очікується	7
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ: Рік повільного падіння ринку та регуляторних покращень	9
КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ: Жодних реформ незважаючи на кризу	10
ЗОВНІШНІЙ СЕКТОР: Найбільші ризики спостерігалися по рахунку фінансових операцій платіжного балансу	11
ТОРГІВЛЯ ТОВАРАМИ: Структура змінюється	12
МІГРАЦІЯ: Криза не призвела до масового повернення мігрантів	13
ЗАРОБІТНА ПЛАТА ТА ДОХОД: Реальний наявний дохід значно скоротився	14
РИНОК ПРАЦІ: Рівень безробіття (МОП) значно зріс	14
ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА: Тиск на державні фінанси був значним у 2009 році.....	15
ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА: Ставки акцизу значно підвищено.....	17
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА: Соціальна політика знову стала популістською в кінці 2009 року	18
ПЕНСІЙНА СИСТЕМА: Пенсійна система була дуже не стійкою у 2009 році	19
ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: Швидке нарощування боргу	20
БІЗНЕС-КЛІМАТ: Динаміка оцінок та очікувань ділових кіл.....	22
ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВ: Великі збитки	24
ІНФЛЯЦІЯ: Споживча інфляція сповільнилась у 2009 році.....	25
МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА: Грошова маса зменшилась в 2009 році	25
ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА: Гривня була стабільнішою після знецінення в 2008 році.....	26
ФІНАНСОВІ РИНКИ: Збитки було обмежено.....	27

ВВП: Реальний ВВП значно скоротився у 2009 році

Українська економіка зазнала значного скорочення у 2009 році. Зниження зовнішнього попиту на українські товари, відсутність кредитування, зменшення внутрішнього попиту призвели до падіння реального ВВП на 15,1%. Темпи падіння сповільнювались протягом року з 20,3% дпр у першому кварталі. Водночас, в четвертому кварталі скорочення реального ВВП залишалось значним на рівні 6,8% дпр, незважаючи на низьку статистичну базу останніх трьох місяців 2008 року. В номінальному виразі ВВП становив 914,7 млрд. грн. у 2009 році.

З боку попиту, реальне кінцеве приватне споживання скоротилось на 14,2% на фоні падіння реального наявного доходу домогосподарств (див. *Заробітна плата та дохід*) та негативного впливу фінансової сторони бюджету домогосподарств. Зокрема, домогосподарства купували іноземну валюту як з метою збереження, так і виплати раніше взятих кредитів. Чисте кредитування було від'ємним у 2009 році на відміну від попередніх років, коли споживання було значно профінансовано за рахунок банківських кредитів.

Відсутність кредитування як фізичних, так і юридичних осіб, а також зниження корпоративних прибутків паралізувало інвестиції у 2009 році. Крім цього, політична нестабільність значно погіршила інвестиційний клімат в країні. В результаті, більшість компаній заморозили свої інвестиційні проекти. Реальне валове нагромадження скоротилось більше, ніж вдвічі, на 52,2%. Скорочення запасів також негативно вплинуло на динаміку реального ВВП.

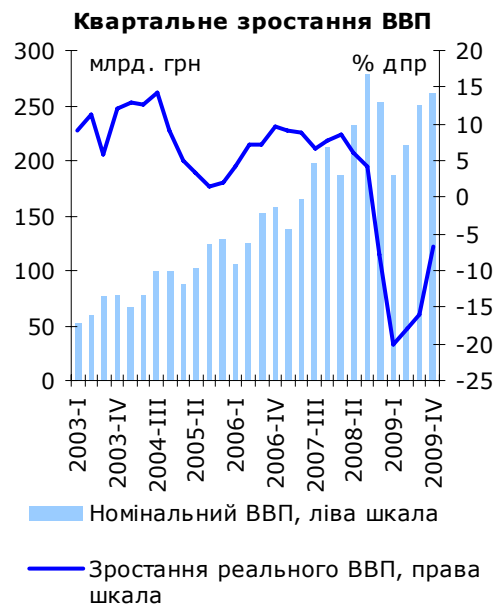
Значне падіння споживчого та інвестиційного попиту призвело до зниження реального імпорту на 38,6%. Водночас, реальний експорт скоротився менше (на 25,6%) і був частково підтриманий експортом зернових культур. Крім того, значна девальвація гривні в кінці 2008 року частково допомогла українським експортерам, як-то металургійним компаніям залишитись конкурентоспроможними. Загалом, внесок чистого експорту до реального ВВП був додатним у 2009 році.

З боку виробництва, сільське господарство було єдиним сектором, яке продемонструвало показники діяльності, близькі до 2008 року, завдяки гарному врожаю та зростанню тваринництва (див. *Сільськогосподарське виробництво*). Водночас, будівництво постраждало найбільше від кризи у зв'язку із відсутністю кредитування. Реальна додана вартість в секторі скоротилась на 45,9%. В секторах переробної промисловості реальна додана вартість знизилась на 26,6% через нижчий внутрішній та зовнішній попит (див. *Промислове виробництво*). Ситуація в добувній промисловості була краща частково через значну підтримку уряду, яка надавалась насамперед вугледобувним підприємствам.

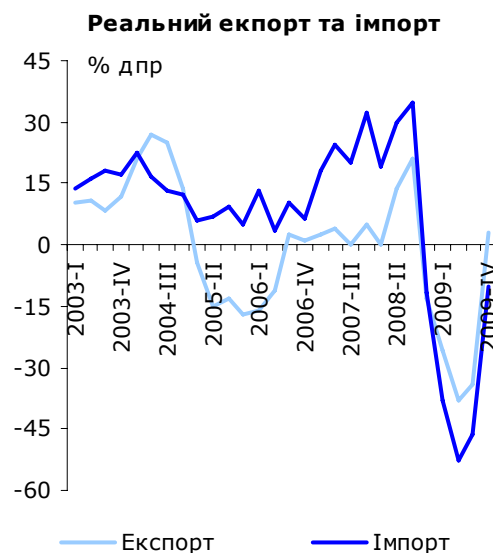
Реальна додана вартість в торгівлі скоротилась на 15,7% внаслідок нижчого попиту домогосподарств та скороченню промислового випуску. Значне падіння також може пояснюватись зростанням частки тіньової активності в секторі.

Інвестиції: Глибокий спад у 2009 році

Після поглиблення економічної кризи на початку 2009 року інвестиції були найбільш вразливими до спаду економічної активності. Економічна криза та політична невизначеність стали причиною високого рівня сприйняття ризику серед більшості інвесторів. Небажання інвестувати, кредитна криза та дефіцит власних коштів призвели до різкого скорочення інвестицій у 2009 році. Реальне валове нагромадження основного капіталу знизилось на рекордні 53,9% дпр у першому кварталі, уповільнивши падіння до 48,8% дпр і 29,9% дпр впродовж останніх двох кварталів 2009 року. В результаті реальне валове нагромадження основного капіталу скоротилося на 46,2% в середньому у 2009 році.



Джерело: Держкомстат



Джерело: Держкомстат

Найбільш різке скорочення інвестиційної активності протягом року спостерігалось у будівництві, що було значно пригнічено через відсутність попиту на новозбудовану житлову та комерційну нерухомість. Найбільше скорочення реального валового нагромадження основного капіталу було у житловому будівництві, що залишалось пригніченим впродовж перших трьох кварталів 2009 року і завершило рік із річним скороченням інвестицій на рівні 52,6%. Водночас інвестиції в об'єкти комерційної нерухомості відновлювалися дещо швидше впродовж року: вони уповільнили падіння з 37,0% дпр у першому кварталі до 25,8% дпр у четвертому кварталі 2009 року. Річне падіння склало, відповідно, 30,8%. Це стало можливим завдяки завершенню будівництва кількох великих об'єктів комерційної нерухомості та початку робіт на деяких інфраструктурних об'єктах ЄВРО-2012.

Економічний спад також негативно позначився на інвестиціях у машини та устаткування. Значне зниження продажів і заморожування банківського фінансування змусило компанії скасувати раніше заплановані інвестиції в модернізацію і розширення виробничих потужностей, за виключенням інвестицій у енергозбереження. Дані інвестиції, головним чином, були спрямовані на скорочення витрат в компаніях машинобудування. Металургія та хімічна промисловість перебували під сильним тиском низьких цін на зовнішніх ринках. В результаті, реальне валове нагромадження основного капіталу у машини та устаткування знизилось на 57,0% у 2009 році; інвестиції в основний капітал у номінальному виразі у промисловості впали на 35,3% у 2009 році. Зниження інвестицій в основний капітал в транспорт було таким же як і у промисловості через скорочення вантажообороту та дефіцит державного та зовнішнього боргового фінансування, і досягло 33,3% у 2009 році.

Промислове виробництво: Промисловий випуск скоротився на 21,9% у 2009 році

Протягом 2009 року промислове виробництво було значно пригнічено через несприятливі глобальні економічні умови та послаблення внутрішнього попиту. Зовнішні умови визначалися низькими попиту і цінами на міжнародних товарних ринках, уповільненням економічної активності в країнах, що розвиваються. Зі сторони внутрішнього ринку різке зниження споживчого попиту в Україні та неконкурентний рівень витрат більшості українських виробників також вплинули на значне скорочення випуску у 2009 році.

За даними Держкомстату реальний випуск в промисловості знизився на 21,9% у 2009 році. Найбільше скорочення відбулося у машинобудуванні (на 45,1% в реальному вимірі) і виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції (на 38,4%). Випуск металургійної і хімічної продукції знизився на 26,6% і 23,2%, відповідно, підтриманий стабілізацією зовнішнього попиту у другій половині 2009 року. Випуск у добувній промисловості і у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води знизився на 10,7% і 11,1%, слідом за різким падінням попиту зі сторони переробної промисловості. Харчова промисловість постраждала у меншій мірі, її випуск знизився лише на 6,1%.

Фінансова криза найбільш негативно вплинула на рівень виробництва автомобілів, оскільки традиційно попит на легкові автомобілі, головним чином, фінансувався за допомогою споживчих кредитів. Оскільки автомобільна промисловість була орієнтована на внутрішньому ринку, її випуск знизився на 58,0% у 2009 році. Виробництво машин і обладнання впало на 37,6% через низький попит на інвестиційні товари в Україні і країнах СНД впродовж року.

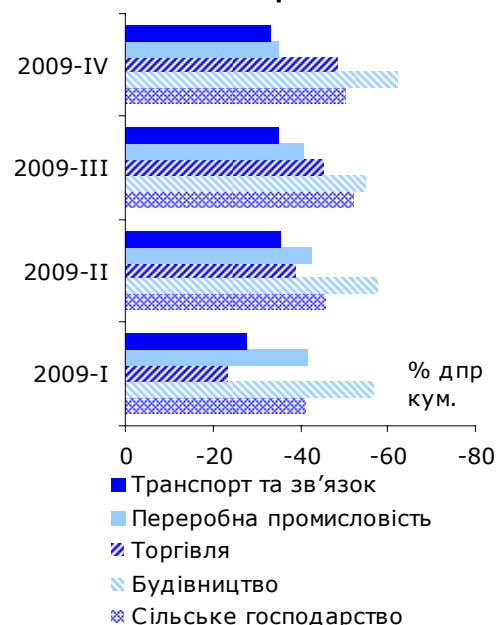
Протягом року визначальним фактором для розвитку металургії став слабкий попит і нижчі ціни на сталь на таких традиційних для України ринках як Далекий Схід, Північна Америка та ЄС. Ситуація ще більше погіршилась через високі витрати на виробництво українських сталеливарних компаній у порівнянні з

Реальне споживання домогосподарств та інвестиції



Джерело: Держкомстат

Інвестиції в основний капітал у 2009р.



Джерело: Держкомстат

їх конкурентами у регіоні, навіть враховуючи девальвацію гривні у 2009. В результаті металургійні компанії скоротили випуск сталі на 43% дпр у січні-червні 2009 року. У другій половині року обсяги виробництва дещо відновились, що дозволило скоротити зниження випуску у річному вимірі до 26,6%. Це сталося, головним чином, завдяки відновленню попиту на українську сталь у Південно-Східній Азії, особливо у Китаї, значному зниженню цін на залізну руду та девальвації гривні, що дозволило українським компаніям успішно конкурувати з місцевими виробниками. Скорочення внутрішнього попиту на металопродукцію склало 32,5% у 2009 році, насамперед через зниження закупівель сталевого прокату у будівництві і машинобудуванні.

Після скорочення виробництва сталі відбулося зниження видобутку неенергетичних матеріалів та скорочення виробництва коксу і переробки нафтопродуктів, на 17,4% і 3,4% відповідно. Однак зниження видобутку залізної руди було відносно невеликим завдяки збільшенню експорту. Впродовж року хімічні компанії також скоротили обсяги виробництва, частково через падіння цін на азотні добрива.

Випуск у харчовій промисловості також знизився у 2009 році. Це сталося, головним чином, завдяки падінню споживчого попиту на харчові продукти. Зростання безробіття та скорочення наявного доходу змусило домогосподарства обмежити споживання дорогих харчових продуктів. Результатом стало скорочення випуску у харчовій промисловості на 6,1% у 2009 році.

Аграрне виробництво: Один з не багатьох стабільних секторів

У 2009 році сектор сільського господарства постраждав найменше через економічну кризу. Реальна додана вартість в секторі скоротилась лише на 0,3%.

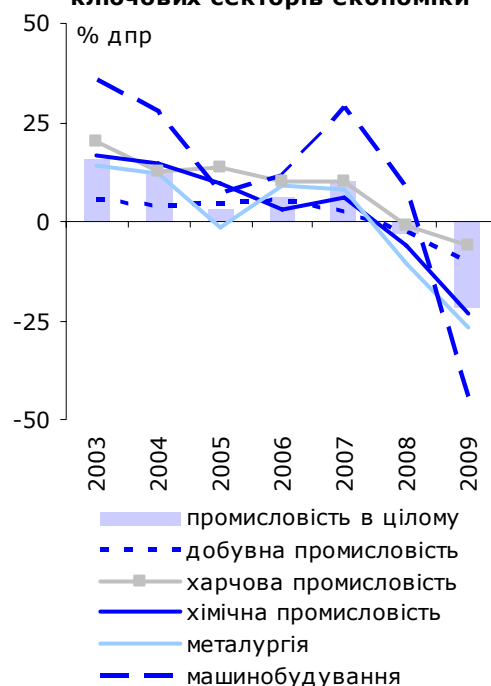
Рослинництво: Зниження виробництва у рослинництві становило 2,4%. Найбільшим чинником скорочення врожаїв сільськогосподарських культур стали фінансові проблеми, які ще більше загострилися через вплив фінансової кризи (див. розділ *Сільськогосподарська політика*). Незважаючи на це скорочення, валовий збір зерна залишився другим за величиною після здобуття незалежності - на рівні 46 млн. тон. Експорт зернових виріс майже вдвічі у 2009 році порівняно із 2008 роком, що пояснюється високим урожаєм сезону 2007/2008. За даними Держкомстату він склав 25,7 млн. тон у 2009 році порівняно із 16,1 млн. тон роком раніше. Таким чином, Україна підвищила свою роль серед провідних світових експортерів.

Погана погода зашкодила ріпаковим полям, що призвело до зниження врожаю ріпаку на 35%. У 2009 році Україна збрала на 28% більше соєвих бобів та на 2,5% менше насіння соняшнику. Крім того, український експорт олійних культур збільшилися на 0,2 млн. тон до 2,9 млн. тон у 2009 році. Експорт ріпаку склав близько 64%, соняшнику - 25% та сої - 9% від експорту сільського господарства. Сектори зернових та олійних культур залишалися сильними і орієнтованими на експорт у 2009 році, забезпечуючи конкурентоспроможність українського сільського господарства.

Водночас, цукрове виробництво продовжує скорочуватися. У 2009 році його зібрані площі скоротилися ще на 15%, а врожайність на 12%, що в результаті призвело до зниження виробництва на чверть. Оскільки світові ціни на цукор були майже на одному рівні з внутрішніми цінами, імпорт цукру був не вигідним. Тож квота СОТ щодо імпорту цукру-сирцю була виконана лише на 25%. Ці фактори призвели до зростання цін на цукор на внутрішньому ринку.

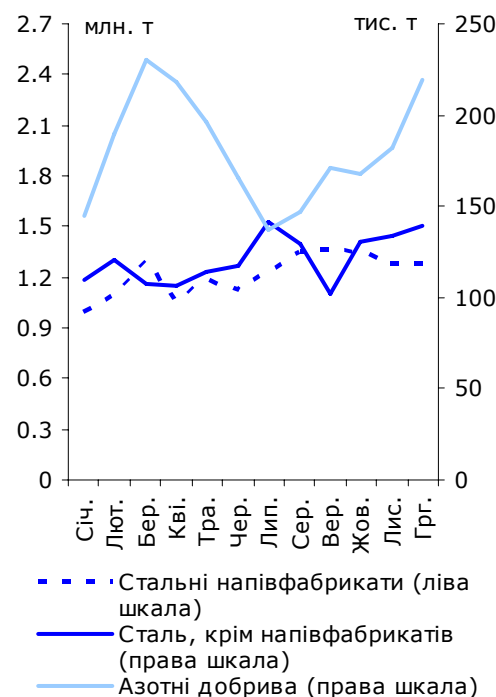
Тваринництво: Тваринництво продемонструвало зростання на 4,2% у 2009 році. Частково це зростання відбулося за рахунок більшого виробництва яєць і вовни та, крім цього, збільшення поголів'я худоби. Разом з тим, виробництво м'яса збільшилося

Динаміка виробництва ключових секторів економіки



Джерело: Держкомстат

Виробництво головних експортних продуктів в 2009 році



Джерело: Держкомстат

тільки на 0,2%, а виробництво молока скоротилося на 1,3%. Сільськогосподарські підприємства продовжували підвищувати свою роль у сільськогосподарському виробництві. Вони збільшили виробництво на 10,1%, в той час як домогосподарства показали лише незначне зростання виробництва. Це може бути пояснено зростанням цін на сировину і суворішими вимогами ринку.

Птахівництво та свинарство зросли найбільше, оскільки виробництво яєць збільшилося на 6% у 2009 р., поголів'я свиней збільшилося на 9% та кількість птиці збільшилася на 7,3%. Зростання у птахівництві можна пояснити збільшенням споживання м'яса птиці та яєць, що пов'язано із частковою заміною ними, насамперед, яловичини та телятини під час кризи, а також наявністю конкурентоспроможних виробничих технологій, що забезпечують порівняно нижчі ціни. Спостерігалась інтенсифікація у свинарстві, стимулом чого став короткий виробничий цикл, переваги споживачів і приплив інвестицій у цей бізнес протягом останніх 3 років. Водночас, поголів'я корів та виробництво молока скоротилися на 3,5% і 1,3% відповідно через неприбуткове виробництво та зниження попиту.

Разом з тим, українське тваринництво збільшило інвестиції в майбутнє виробництво. Відношення вирощення тварин до їхнього забою зросло до 1,078 у 2009 році, що може привести до збільшення виробництва продуктів тваринного походження в майбутньому.

Аграрна політика: Антикризові заходи були обмежені через низький рівень бюджетної підтримки

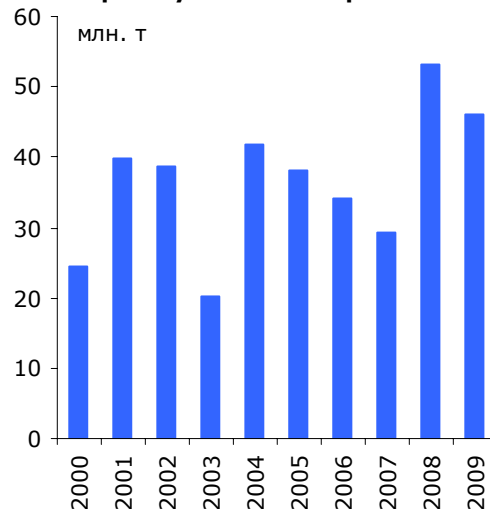
Політика в сфері сільського господарства у 2009 році була спрямована на подолання наслідків фінансової кризи в секторі. Декілька окремих законодавчих актівⁱ було прийнято з метою зниження вартості кредитів для сільськогосподарських господарств, стабілізації цін на виробничі ресурси (головним чином добрив вітчизняного виробництва)ⁱⁱ та пришвидшення відшкодування ПДВ для експортерів зерна (запровадження схем негрошового відшкодування ПДВ)ⁱⁱⁱ). Втім, обмеження бюджетного фінансування зумовило зниження прямої підтримки сільськогосподарських підприємств. Бюджетні видатки на сільське господарство було скорочено, і головна увага була зосереджена на зменшенні податкового навантаження для господарств.

Бюджетна підтримка. Видатки Державного бюджету на сільське господарство у 2009 році передбачалися на рівні 9.3 млрд. грн. (близько на 20% нижче, ніж у 2008 році). Додаткові ресурси планувалось виділити для господарств через Стабілізаційний фонд у травні 2009 року.^{iv} Нове джерело фінансування збільшило незначеність щодо фактичного часу виділення бюджетних коштів, і ця підтримка виявилася актуальною лише для наступного маркетингового року. Загалом, рівень наданої підтримки виявився нижчим, ніж було заплановано. Зокрема менший рівень видатків на компенсацію ставок за кредитами став додатковим стримуючим фактором при погіршенні умов кредитування сектору.

Оподаткування. За умов нижчого рівня видатків бюджету, основним інструментом підтримки залишився спеціальний режим оподаткування ПДВ. У 2009 році було ухвалено зміни до регулювання схеми оподаткування ПДВ, а для постачальників молока та м'яса запроваджено зміни у механізмі трансферу ПДВ від переробних підприємств.^v За новою схемою переробні підприємства сплачуватимуть нараховані суми ПДВ до державного бюджету, постачальники м'яса та молока отримуватимуть ці суми ПДВ зі спеціального фонду – а не від переробників безпосередньо як раніше – у вигляді державних субсидій на голову худоби. Водночас в травні 2010 року парламент переніс впровадження нової схеми на 2011 року.^{vi}

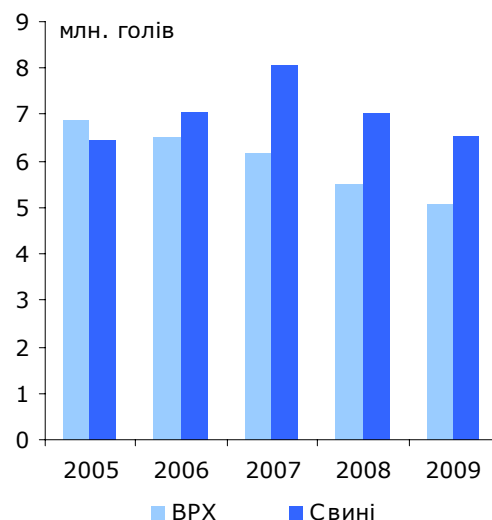
Регулювання зовнішньої торгівлі. Експортери зерна отримали новий спосіб відшкодування заборгованості з відшкодування ПДВ:

Виробництво зернових в Україні у 2000-2009 роках



Джерело: Держкомстат.

Поголів'я ВРХ та свиней



Джерело: Держкомстат

отримання зерна в рахунок відповідних сум ПДВ з Аграрного фонду. Це дозволило деяким компаніям збільшити надходження, проте з нижчою ліквідністю.^{vii} Водночас трейдери (як імпортери, так і експортери) були змушені збільшити трансакційні витрати з запровадженням обов'язкової сертифікації якості зерна.^{viii}

Нетарифний захист внутрішнього ринку м'яса шляхом індивідуальних ветеринарних перевірок підприємств-експортерів^{ix}, що мали розпочатися з 2010 року, не відбувся внаслідок протестів країн-експортерів. Це засвідчило про обмеження можливості перешкодження імпорту аграрної продукції Україною після вступу до СОТ.

Якість продуктів харчування та біоенергія. У 2009 році було здійснено два важливих кроки у наближенні до стандартів ЄС: запровадження обов'язкового маркування ГМО для продуктів харчування та зеленого тарифу для виробників електроенергії з відновлюваних джерел (та інших схем підтримки виробників відновлюваної енергії).^x Поріг 0.9% для ГМО продуктів^{xi} (що діє і в ЄС) був розвинений до обов'язкового маркування продуктів «Без ГМО» (особливе положення в Україні).^{xii} Виробництво енергії з біомаси залежатиме від здатності держави компенсувати додаткові витрати, що виникнуть з впровадженням зеленого тарифу.

Енергетична політика: Перехід до формульного ціноутворення на імпортний російський природний газ

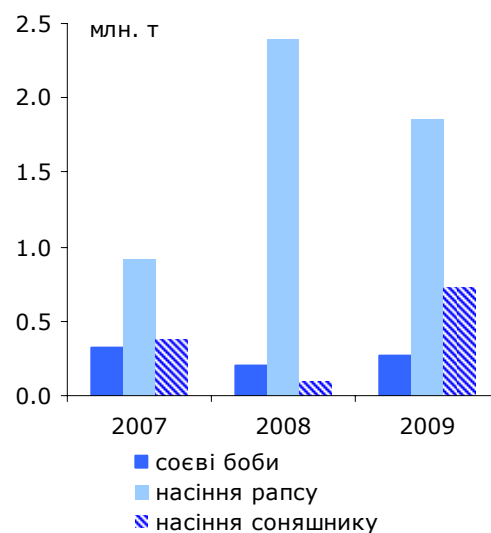
Газовий скандал. На початку 2009 року стався найбільш серйозний конфлікт у газовому секторі, що будь-коли траплявся в Європі. Традиційні переговори про ціну та обсяги російського природного газу наприкінці року між Росією та Україною несподівано зірвалися. Однією з причин конфлікту стало накопичення заборгованості в оплаті імпортного природного газу зі сторони НАК «Нафтогаз України» наприкінці 2008 року. За даними ВАТ «Газпром» борг склав 2,6 млрд. дол. США станом на 1 грудня 2008 року.

Провал переговорів призвів до припинення поставок газу компанією Газпром, спочатку в Україну з 1 січня 2009 року, а пізніше і до інших споживачів у ЄС, оскільки здійснювати транзит газу в обхід України було неможливо. Після двох тижнів відсутності постачання російського газу споживачам у Європі, що призвело до виникнення надзвичайних ситуацій в деяких країнах Східної Європи, ЄС розпочав наступний раунд переговорів, результатом яких стало підписання угоди про поновлення транзиту газу до Європи 13 січня після розміщення міжнародних спостерігачів на українському газопроводі. Однак постачання газу до Європи було повністю відновлено лише 19 січня, коли Нафтогаз та Газпром підписали два довгострокові контракти про постачання природного газу до України та транзит природного газу до європейських споживачів.

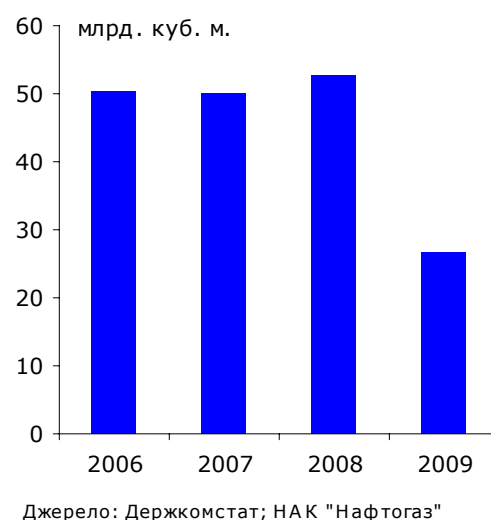
Нові газові домовленості. Відповідно до досягнутих угод Газпром погодився постачати природний газ до України у 2009 році у загальному обсязі 40 млрд. кубічних метрів (кубометрів) і здійснювати транзит 120 млрд. кубометрів російського газу до ЄС. Вперше у газових відносинах Росії і України сторони домовились розраховувати ціну природного газу на основі формульного підходу, подібного до того, що закріплений в контрактах Газпрому зі споживачами в ЄС. Нова формула прив'язала ціну газу до ціни нафтопродуктів в Європі із дев'ятимісячним лагом. Окрім того, у 2009 році Україна отримала знижку в ціні на газ у розмірі 20% в обмін на збереження ставки транзиту газу у розмірі 1,7 дол. США за тисячу кубометрів на 100 км відстані.

Структура внутрішнього ринку газу. Згідно із січневими домовленостями, змінилася структура внутрішнього ринку газу. Згідно з підписаними контрактами, сторони домовилися про запровадження схеми прямих поставок газу, що зробило

Експорт основних олійних культур у 2007-2009 роках



Імпорт природного газу



неможливою діяльністю посередника ЗАТ "РосУкрЕнерго" на українському газовому ринку. Резерв природного газу компанії, який на початок 2009 року складав 11 млрд. кубометрів і зберігався у підземних сховищах газу було отримано Нафтогазом за ціною 153,9 дол. США за тис. кубометрів після підписання відповідної угоди з Газпромом.

Крім того, дочірня компанія Газпрому – ЗАТ «Газпромзбут Україна» - отримала близько 25% внутрішнього ринку газу України після того як Національна комісія регулювання електроенергетики України (НКРЕ) збільшила обсяг її річної ліцензії на продаж газу промисловим споживачам до 13,5 млрд. кубометрів. Поставки стали можливими після підписання угоди між Газпромом та Нафтогазом, що визначила технічні параметри транзиту газу через українську територію.

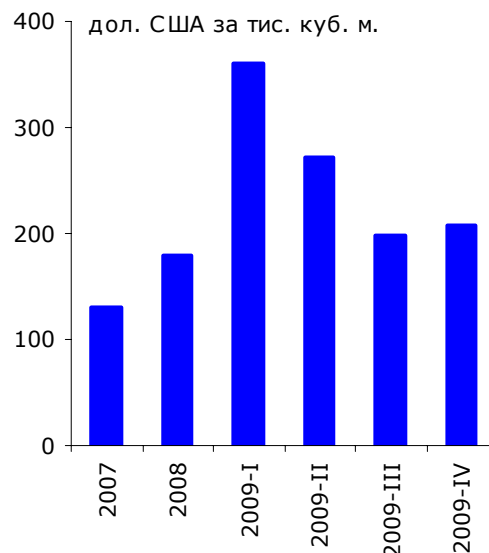
Структура внутрішнього ринку розподілення газу також змінилася в середині 2009 року. Згідно з рішенням уряду^{xiii} мережі 42 газорозподільних компаній, що раніше *де-юре* були власністю Фонду Держмайна України, проте фактично управлялися приватними операторами, були передані державному підприємству «Нафтогазмережі», дочірній компанії НАК «Нафтогаз України». Пізніше, «Нафтогазмережі» отримала ліцензію НКРЕ на постачання природного газу споживачам по нерегульованому тарифу у розмірі 2 млрд. кубометрів на рік.

Газовий ринок у 2009 році. Після розгортання економічної кризи стало зрозуміло, що законтраковані обсяги імпорту природного газу з Росії є нереалістичними через значне скорочення споживання газу промисловістю. Нафтогаз і Газпром провели черговий раунд двосторонніх переговорів про зменшення законтракованого обсягу поставки газу у 2009 та 2010 роках, втім залишивши чинним контрактне зобов'язання «бери-або-плати». Результатом переговорів стало підписання доповнення до січневого контракту про постачання газу, згідно з яким Газпром погодився не застосовувати штрафні санкції до України, хоч остання імпортувала лише 27 млрд. кубометрів газу замість мінімально законтракованих 33 млрд. кубометрів. На 2010 рік контрактний обсяг було зменшено з 52 млрд. кубометрів до 33,75 млрд. кубометрів через зниження попиту на природний газ в Україні.

За даними Нафтогазу у 2009 році продажі компанією природного газу знизились на 9,5%, до 38,3 млрд. кубометрів. Найзначніше скорочення споживання газу відбулося серед промислових споживачів, які придбали газу на 23,9% менше, ніж у 2008 року. Домогосподарства та теплогенеруючі компанії зменшили споживання газу на 3,0% та 1,1%, відповідно. Найбільш проблемним для компанії залишається сегмент теплогенерації, що продовжив накопичувати заборгованість в опалювальному сезоні 2009/2010 років. З метою уникнення неплатоспроможності Нафтогазу уряд збільшив статутний фонд компанії з 5,6 млрд. грн. до 24,2 млрд. грн. шляхом розміщення спеціального випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

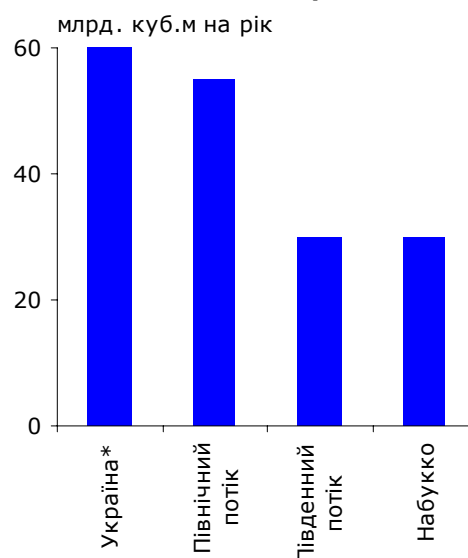
Брюссельська угода. Європейська комісія, занепокоєна загрозами енергетичній безпеці ЄС через зношене обладнання української газотранспортної системи (ГТС), ініціювала інвестиційну конференцію у м. Брюссель 23 березня 2009 року. Вона була присвячена пошуку можливостей модернізації ГТС України, що залишається ключовою транзитною магістраллю для ЄС з річним обсягом транзиту до Європи у 140 млрд. кубометрів. ЄС офіційно заявив про намір підтримати Україну у залученні позик від міжнародних організацій. В результаті уряд України, ЄС, ЄБРР, Європейський інвестиційний банк і Світовий банк підписали Декларацію про модернізацію української ГТС. Україна пообіцяла реформувати внутрішній газовий ринок для переходу до ринкового ціноутворення та операцій. Натомість очікувалось, що міжнародні організації нададуть українському уряду позику у розмірі 2,75 млрд. дол. США для модернізації газотранспортних

Ціна імпортного природного газу



Джерело: НАК "Нафтогаз"

Альтернативні газопроводи до ЄС (максимальна пропускну здатність)



* Проект розширення потужності

Джерело: Енергобізнес

потужностей. Вони також виразили готовність інвестувати додаткові 5-6 млрд. дол. США для розширення потужності української ГТС на 60 млрд. кубометрів. Незважаючи на те, що Декларація може допомогти залучити інвестиції в зношене обладнання української ГТС, реформа внутрішнього ринку газу в Україні, ймовірно, стикнеться із сильною протидією через передбачені нею непопулярні заходи (зростання цін для населення тощо).

Сектор електроенергетики. Після прийняття змін до Закону України «Про електроенергетику»^{xiv}, державну монополію на експорт електроенергії було ліквідовано. Після прийняття Закону трейдери повинні були купувати електропередавальні потужності через аукціон. Однак затриманий через бюрократичні процедури перший аукціон з експорту електроенергії у західному напрямку був проведений лише у грудні 2009 року, коли було продано 250 МВт потужності вартістю 141 млн. грн. Перехід до конкурентного ціноутворення на експорт електроенергії, скоріш за все, буде мати позитивний вплив на електропередавальні потужності енергогенеруючими компаніями, що отримують можливість інвестувати в модернізацію обладнання.

Тарифи. Після підписання нових контрактів уряд розширив практику привілейованого ціноутворення і перехресного субсидування між підприємствами на внутрішньому ринку газу. З 29 січня 2009 року металургійні та хімічні компанії отримали знижену ціну на газ на рівні 1899,25 грн. за тисячу кубометрів, тоді як звичайна ціна становила 2020,25 грн. за тисячу кубометрів.^{xv} В серпні НКРЕ надалі знизила ціну на природний газ для хімічних компаній-виробників азотних мінеральних добрив, що використовують газ як сировину.^{xvi} Для них ціна газу була знижена з 1899,25 грн. за тисячу кубометрів до 1584 грн. за тисячу кубометрів (за виключенням ПДВ і спеціальних надбавок).

Транспорт: Прорив у реформуванні транспортного сектору все ще очікується

Тарифи. У 2009 році під час фінансової кризи^{xvii} влада постала перед дилемою: як розв'язати проблему зменшення транспортних потоків та забезпечити фінансовий стан транспортних підприємств. Врешті-решт, у якості способу боротьби із збитковістю державних підприємств було обрано підвищення тарифів. Залізничні тарифи на перевезення пасажирів на далекі відстані^{xviii} та у приміському сполученні^{xix} продовжили зростати. Також з метою підвищити доходи державної монополії «Укрзалізниці» (УЗ) Міністерство транспорту та зв'язку України (МТЗУ) нарешті затвердило довгоочікуваний Збірник тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом^{xx}, що набув чинності 1 травня 2009 року. Він розмежував інфраструктурну та вагонну складові у структурі тарифу та ліквідував деякі додаткові збори, зменшивши їх кількість. Це було позитивним кроком. Однак власники приватних вагонів^{xxi} виявилися у дискримінаційних умовах порівняно з УЗ, яка не сплачує за використання інфраструктури. Також сукупна вартість залізничного перевезення вантажів зросла, оскільки більшість послуг подорожчали згідно із Збірником тарифів^{xxii}. Отже, проблема економічного обґрунтування та прозорості встановлення тарифів все ще залишається нерозв'язаною і у цьому довгоочікуваному документі.

До того ж, будь-яке підвищення вантажних залізничних тарифів не стосувалось підприємств металургійної та хімічної промисловості внаслідок запроваджених урядом антикризових заходів наприкінці 2008 року.^{xxiii} Кабінет Міністрів щоквартально подовжував термін дії пільгових тарифів до 1 квітня 2010 року^{xxiv}, розширивши початковий тримісячний період до шести кварталів^{xxv}. Ці пільги, що вже спричинили втрату приблизно 0,6 млрд. грн. для УЗ через недоотримані доходи в 2009 році, могли б спровокувати кроки у відповідь з боку країн-членів СОТ. Водночас вони незначно допомогли металургійним підприємствам.^{xxvi} І наостанок – наприкінці року МТЗУ отримав право автоматично

Внутрішні ціни на газ (на 30 грудня 2009р.)*

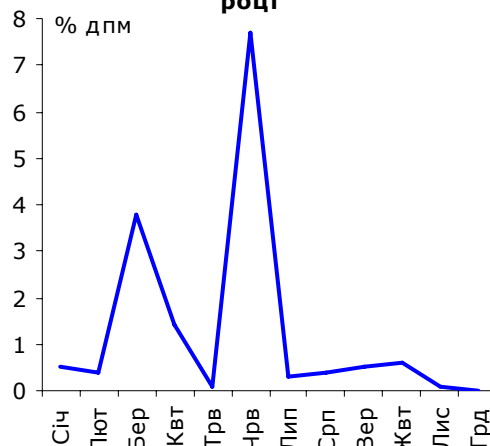


* Ціни без ПДВ, цільової надбавки, тарифів на транспортування, розподіл і постачання

** Середня ціна

Джерело: НКРЕ

Тарифи на перевезення пасажирів залізничним транспортом у 2009 році



Джерело: Держкомстат

Тарифи на перевезення вантажів залізничним транспортом у 2009 році



Джерело: Держкомстат

корегувати вантажні залізничні тарифи у відповідності з темпами інфляції.^{xxvii} За підсумками 2009 року тарифи на пасажирські перевезення зросли на 16,7%, а вантажні тарифи збільшилися на 1,4%.

Суперечлива тарифна політика проводилася і стосовно міжнародних перевезень. Обсяги перевезень вантажів через Україну зменшилися через кризу та наявність дешевших альтернативних маршрутів.^{xxviii} В результаті влада була змушена запровадити значні знижки на транзит вантажів. Таким чином, транзитні залізничні^{xxix} та портові^{xxx} послуги стали набагато дешевшими у порівнянні з 2008 роком.

Криза також спонукала КМУ підтримати вітчизняних автоперевізників, які здебільшого є приватними.^{xxxi} Зокрема уряд встановив мінімальні тарифи на автомобільні вантажні перевезення до 1 липня 2010 року.^{xxxii} Це рішення пояснювалося необхідністю попередити демпінг з боку деяких автомобільних вантажних перевізників. Таке втручання у конкурентний ринок може свідчити про негативну тенденцію використовувати адміністративний тиск і може заважати реструктуризації та відновленню економіки. До того ж, регулювати тарифи повинен незалежний регулятор, який так і не було створено.

Фінансування транспортного сектору. Нестача власного доступного капіталу змусила транспортні підприємства залучати кошти ззовні для того, щоб робити капітальні інвестиції та сплачувати борги.

У січні 2009 року УЗ підписала кредитну угоду з ЄБРР на 62,5 млн. дол. США. Однак низька ефективність залізничного монополіста та непрозорі процедури ведення бухгалтерського обліку змусили ЄБРР відмовитися від подальшої співпраці з УЗ у серпні 2009 року. Водночас УЗ сплатила перший платіж (110 млн. дол. США) по синдигованому кредиту Barclays Bank PLC, а відсоткову ставку було змінено з Libor+2.5% на Libor+5%. УЗ не вдалося отримати фінансування від українських банків, тому починаючи з 10 серпня 2009 року УЗ спробувала альтернативний спосіб залучення коштів і почала публічне розміщення облігацій на суму 1 млрд. грн. зі ставкою купону в 24%.^{xxxiii} Таким чином, випуск облігацій УЗ співпадає з її потребою рефінансувати борг, хоча він і залучався для фінансування інвестицій. У листопаді державна залізнична монополія не змогла виплатити другі 110 млн. дол. США з 550 млн. дол. США синдигованого кредиту Barclays Bank PLC і сплатила тільки відсотки (8 млн. дол. США). Відтак вона була змушена звернутися до кредиторів із проханням про реструктуризацію боргу.^{xxxiv}

Незважаючи на зростання ставок транспортних зборів,^{xxxv} Державний дорожній фонд недоотримав заплановані доходи, тому що податкова база значно звузилася внаслідок різкого скорочення імпорту транспортних засобів та палива. Така ситуація змусила Укравтодор домагатися подальшого зростання транспортних зборів та дозволу видавати векселі на суму 2 млрд. грн. із ставкою в розмірі ставки рефінансування НБУ+2,5% річних^{xxxvi} для розрахунку з постачальниками, а також шукати нові кредити. Однак світова фінансова криза і погіршення кредитного рейтингу України ускладнили цю задачу. У січні 2009 року Credit Suisse Investment Bank погодився надати Укравтодору позику в 465 млн. дол. США за ставкою LIBOR+8%, таким чином рефінансувавши його борг Morgan Stanley тільки за вищою ставкою. У квітні 2009 року Світовий банк схвалив Проект покращення автошляхів та безпеки руху в Україні, що передбачає надання Укравтодору позики на суму 0,4 млрд. дол. США.

Надані кредити можуть допомогти у короткостроковому періоді, але вони також збільшують боргове навантаження на Укравтодор та УЗ і підвищують гарантований державний борг. Крім того цих кредитів недостатньо для виправлення ситуації у секторах залізниць та доріг, що потребують значно більших коштів.

Тарифи на транзит вантажів у 2009 році



Джерело: Держкомстат

Основні кредити у транспортному секторі

Рік	Позичальник	Кредитор	Сума кредиту
2007	УЗ	Barclays Capital Bank	550 млн. дол. США
2007	"Укравтодор"	ЄІБ	200 млн. євро
2007	Іллічівський МТП	ЄБРР	26 млн. євро
2008	"Укравтодор"	Credit Suisse Investment Bank	465 млн. дол. США
2009	"Укравтодор"	Credit Suisse Investment Bank	465 млн. дол. США
2009	"Укравтодор"	Світовий банк	400 млн. дол. США
2009	УЗ	ЄБРР	62.5 млн. дол. США

Джерело: ЄБРР, ЗМІ

Тим часом відбулись деякі позитивні зрушення у транспортній галузі. У зв'язку із підготовкою до ЄВРО-2012 уряд розпочав реконструкцію аеропортів у приймаючих містах. Витрати на цю статтю бюджету становили 222 млн. грн. у 2009 році. Порти також демонстрували успіхи у залученні грошей, зокрема більше 50 млн. євро надійшло від ЄБРР.^{xxxvii} Однак ці успішні історії тільки дискретні. Разом з тим необхідними є значні реформи для покращення фінансового стану транспортних підприємств і забезпечення інфраструктурного розвитку.

Регуляторне середовище. Значні фінансові проблеми у секторах залізниць та доріг змусили владу ухвалити плани їх реформування. У 2009 році Кабінет Міністрів затвердив план заходів реформування автодорожнього господарства^{xxxviii} з метою гарантувати кращі умови для фінансування та експлуатації доріг державного та місцевого значення. Відповідно до плану Укравтодор реорганізує ДАК «Автомобільні дороги України» шляхом створення 10 дочірніх підприємств у її структурі, що експлуатуватимуть та ремонтуватимуть дороги державного значення, надалі на рівних із приватними компаніями умовах.^{xxxix} Також, 31 січня 2009 року набув чинності новий Закон «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг».^{xl} Він дозволив концесіонеру не тільки будувати, а й реконструювати та експлуатувати існуючі дороги, а також експлуатувати придорожню інфраструктуру і отримувати кошти від держави за ремонт доріг. Результати цих регуляторних покращень будуть відчутними у середньостроковому періоді.

Нарешті державні чиновники затвердили програму реформування залізничного транспорту на 2010 - 2015 роки.^{xli} Разом з тим, вона не відповідає сучасним підходам до реформування природних монополій^{xlii}. В Програмі передбачається створити національний залізничний перевізник вантажів та пасажирів, який об'єднає всі види діяльності на вертикальній основі у рамках державного концерну. Однак не планується створити незалежний транспортний регулятор, провести вертикальне розмежування, відокремити вантажні та пасажирські перевезення в різні компанії, запровадити ринковий відбір постачальників залізничних послуг. Ця програма не може бути позитивно оцінена і навряд чи призведе до реальних структурних змін у секторі.

Телекомунікації: Рік повільного падіння ринку та регуляторних покращень

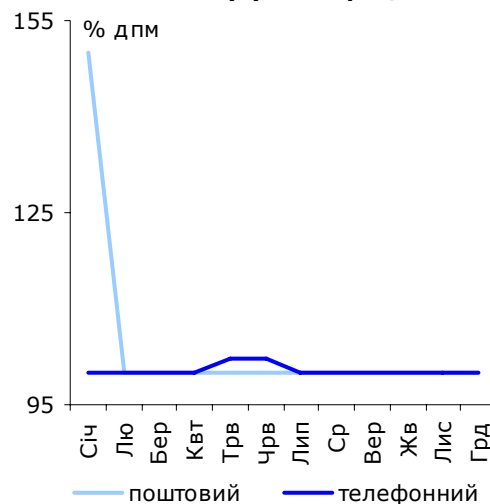
Тарифи. У 2009 році тарифи на послуги зв'язку продовжили зростати, зокрема у разі їх надання державними компаніями.

Національна комісія з питань регулювання зв'язку України (НКРЗ) розпочала рік із затвердження методологій формування тарифів на універсальні телекомунікаційні послуги^{xliii} та послуги поштового зв'язку^{xliv}, що передбачають принцип повного покриття витрат і дозволяють змінювати тарифи у разі змін елементів собівартості (таких як ставки орендної плати та рівень оплати праці) і податкових ставок.

В результаті, державний монополіст поштового зв'язку «Укрпошта» збільшила тарифи на свої послуги. Зокрема у січні 2009 року граничні тарифи на універсальні послуги поштового зв'язку зросли на 50% в середньому^{xlv}, а тарифи на приймання та доставку періодичних друкованих видань за передплатою – на 27%^{xlvi} (а з 1 січня 2010 року – ще на 28%^{xlvii}). До того ж НКРЗ внесла зміни до списку загальнодоступних послуг поштового зв'язку шляхом додавання так званих пріоритетних поштових відправлень, чия ціна на 150-300% вища за пересилання звичайних відправлень.^{xlviii}

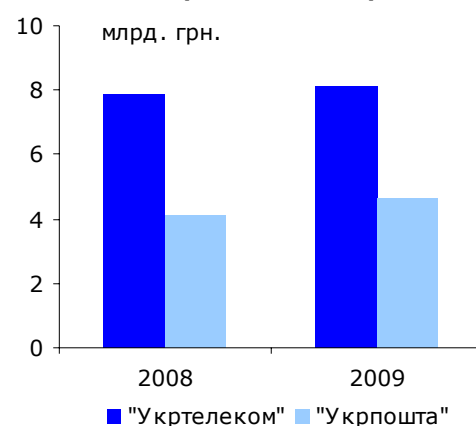
«Укртелеком» також наслідував приклад «Укрпошти». У травні 2009 року місячна абонентна плата за користування телефонним апаратом зросла на 10-20% у міській місцевості і на 10% - у сільській.^{xlix} «Укртелеком» також підвищив ціни на інші послуги, що не регулюються державою. Зокрема у червні 2009 року

Індекси тарифів на послуги зв'язку у 2009 році



Джерело: Держкомстат

Доходи державних підприємств



Джерело: "Укртелеком", "Укрпошта"

тарифи за користування радіоточкою подорожчали втричі для комерційних організацій і у 3,3 рази – для домогосподарств.ⁱ У липні 2009 рокуⁱⁱ Укртелеком підвищив тарифи за доступ до телефонної каналізації, що перебуває у його розпорядженні, у 4-8 разів.

Телекомунікаційні послуги, що надаються іншими державними підприємствами, наприклад Українським державним центром радіочастот та Концерном радіомовлення, радіозв'язку та телебачення, також подорожчали у 2009 році.ⁱⁱⁱ

Такі кроки пояснювалися високою вартістю факторів виробництва і низькою прибутковістю державних підприємств телекомунікацій і поштового зв'язку. Вони можуть обмежити вплив кризи на державні компанії у секторі зв'язку.

Розвиток ринку. 2009 рік характеризувався рядом конфліктів між телекомунікаційними операторами, а також між органами державної влади. На початку весни виник конфлікт через ставки інтерконнекту.ⁱⁱⁱⁱ В результаті, з 1 січня 2009 року «Укртелеком» розпочав перегляд ставок інтерконнекту в напрямку встановлення паритетних значень для компаній фіксованого та мобільного зв'язку.^{lv} Ініціатором іншого конфлікту став також «Укртелеком», який зловживав своїм монополієм становищем при наданні доступу до телефонної каналізації України.^{lv} У спробі розв'язати вказані проблеми НКРЗ підготувала ряд документів для регулювання монополій.^{lvi} Разом з тим регулятор міг би застосувати нове регулювання лише за умови визнання Антимонопольним комітетом України (АМКУ) телефонних операторів монополістами.^{lvii} Разом з тим у червні 2009 року, за дорученням КМУ^{lviii} АМКУ призупинив дію свого травневого рішення, що визнавало 8 основних операторів телекомунікацій монополістами на їхніх мережах^{lix} та створювало передумови для їх регулювання. Таке втручання уряду показало його готовність до адміністративного тиску на ринок. Незважаючи на це оператори телекомунікацій, ймовірно, діяли б за правилами, встановлюваними регулятором, якби вони набули чинності. Разом з тим, в результаті зусиль НКРЗ угоди стосовно інтерконнекту та доступу до телефонних каналів між «Укртелекомом» і основними операторами мобільного та фіксованого зв'язку були підписані до кінця 2009 року.

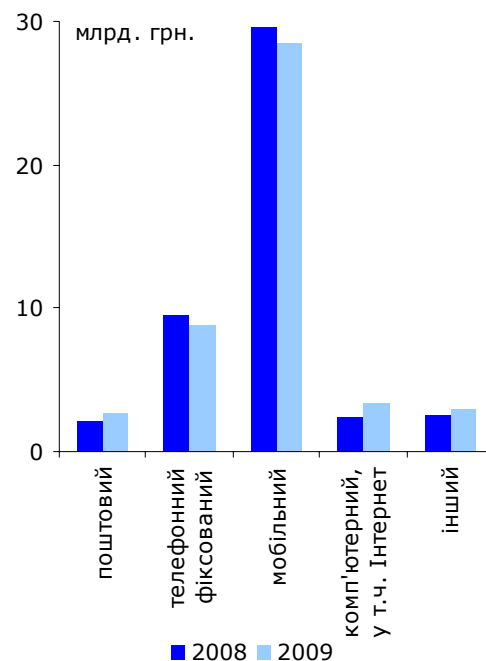
Ще один конфлікт на ринку телекомунікацій визначав його розвиток у 2009 році. Міністерство оборони України та НКРЗ не змогли досягти компромісу стосовно конверсії радіочастотного ресурсу, що може бути використаний для надання послуг 3G (UMTS).^{lx} Як результат, надання доступного перспективного ресурсу у смугах для розвитку нових технологій не було можливим, оскільки оголошений тендер на ліцензію 3G^{lxi} було скасовано у листопаді 2009 року.^{lxii} Цей невирішений конфлікт між різними органами державної влади загрожує подальшому розвитку ринку.

Комунальні послуги: Жодних реформ незважаючи на кризу

У 2009 році у галузі комунальних послуг відбулось декілька змін. Головним досягненням року є прийняття нової стратегії реформування галузі. Також були прийняті зміни до методології розрахунку тарифів. Протягом року майже в усіх містах країни зросли тарифи на комунальні послуги.

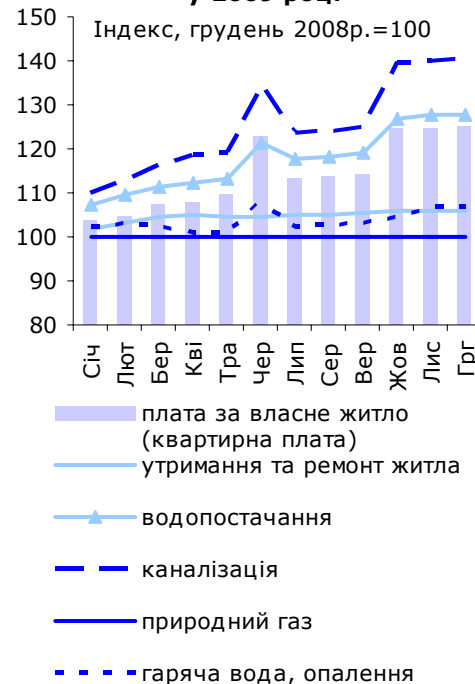
В червні 2009 року Верховна Рада прийняла Державну програму реформування та розвитку житлово-комунального господарства на 2009 – 2014 роки,^{lxiii} яка замінила попередню програму, ухвалену на 2004 – 2010 роки.^{lxiv} Нова програма не передбачає жодних змін в регулюванні та структурі сектора. Основний наголос робиться на технічному переоснащенні основних засобів підприємств галузі для підвищення їх енергоефективності. Всі передбачені в Програмі кошти для реабілітації галузі (23 млрд. грн.) будуть виділені із Державного та місцевих бюджетів

Доходи від послуг зв'язку



Джерело: Держкомстат

Індекси ціна на послуги ЖКГ у 2009 році



Джерело: Держкомстат

(попередня Програма передбачала залучення коштів приватних інвесторів для фінансування більшої частини (54,6%) інвестицій запланованих у сумі 34 млрд. грн.). Гроші буде витрачено на реалізацію декількох проектів за процедурами, визначеними Міністерством ЖКГ. Таким чином, Програму аж ніяк не можна назвати програмою реформування. Це, скоріше, обіцянка витратити певну суму грошей для реабілітації підприємств ЖКГ. Однак досвід виконання попередніх програм ставить виконання нового документу під сумнів. Зокрема, в Законі про Державний бюджет на 2010 рік заплановано витратити лише 1 млрд. грн. на виконання програми замість передбачених у Програмі 3 млрд. грн.

У 2009 році відбулись зміни у тарифоутворенні. У березні парламент вніс зміни до закону «Про природні монополії», в частині, що стосується регулювання тарифів.^{ixv} Зокрема, було заборонено включати до тарифу суми прострочених заборгованостей, штрафи та пені, списані основні засоби, втрати та витрати на утримання об'єктів культурної та соціальної інфраструктури. Отже, природні монополії було обмежено у використанні тарифів для покриття своєї неефективності. Однак уряду слід було одночасно передбачити механізми продажу об'єктів культурної та соціальної інфраструктури. За умови впровадження правильних стимулів згадані обмеження можуть призвести до підвищення ефективності діяльності підприємств ЖКГ.

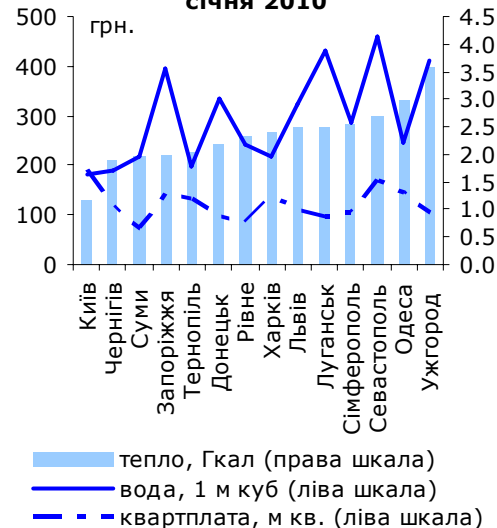
Зовнішній сектор: Найбільші ризики спостерігалися по рахунку фінансових операцій платіжного балансу

За даними НБУ в 2009 році дефіцит зведеного сальдо платіжного балансу становив 13,7 млрд. дол. США, причому дефіцит рахунку фінансових операцій досяг 11,9 млрд. дол. США. Дефіцит рахунку поточних операцій значно скоротився порівняно із 2008 роком (на майже 11 млрд. дол. США) переважно внаслідок зниження дефіциту торгівлі товарами.

Рахунок поточних операцій: Світова економічна криза призвела до значного скорочення обсягів торгівлі у 2009 році. Значні стимулюючі пакети впроваджені в найбільших економіках світу були переважно орієнтовані на місцеві ринки. Українські експортери потерпали від різких змін в попиті на свою продукцію, перервах у постачанні сировини та високих цін на газ. Найбільше постраждали українські виробники-експортери металургійної продукції, продукції хімічної промисловості та машинобудування. Незважаючи на те, що поступове відновлення на зовнішніх ринках призвело до зростання експорту товарів на місячній основі вже в червні, найбільше падіння номінального експорту порівняно із 2008 роком на рівні 51% дпр спостерігалося всередині 2009 року через високу статистичну базу. Темпи падіння експорту сповільнились в останньому кварталі 2009 року на фоні гарного врожаю, поступового відновлення експорту продукції машинобудування та хімічної промисловості, а також низької статистичної бази кінця 2008 року. Разом з тим, зовнішній попит на метали залишився нестабільним. В цілому, у 2009 році експорт товарів скоротився на 40,3% дпр в доларовому еквіваленті.

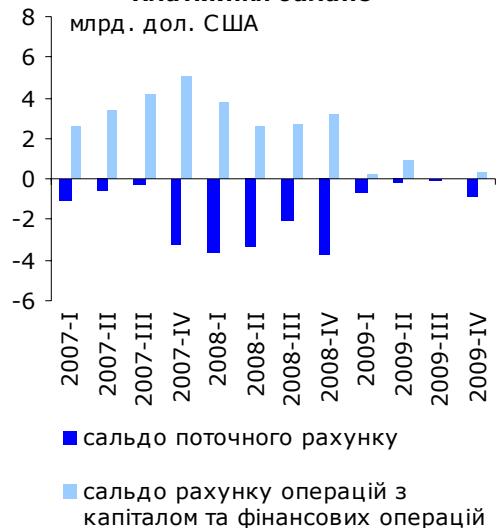
Низький рівень внутрішніх інвестицій та споживчого попиту негативно вплинули на імпорт товарів. Іншими причинами скорочення імпорту були перерви в постачання газу на початку року та нижчі обсяги його споживання протягом решти періоду, тимчасове введення 13% надбавки до діючих ставок ввізного мита для автомобілів та холодильників. Місячне відновлення імпорту почалося тільки в вересні після закінчення терміну дії 13% надбавки до діючих ставок ввізного мита. Темпи зростання імпорту дещо пошавались в грудні завдяки зростанню попиту на продукцію сільського господарства та автомобілі. Таким чином, темпи скорочення імпорту товарів дещо уповільнилось в кінці 2009 році. В цілому експорт товарів скоротився на 45,4% дпр в доларовому еквіваленті у 2009 році. В результаті, дефіцит торгівлі

Тарифи для населення на 1 січня 2010



Джерело: Держкомстат

Платіжний баланс



Джерело: НБУ

Чистий притік інвестицій



Джерело: НБУ

товарами скоротився до 4,7 млрд. дол. США у 2009 році порівняно з 16,1 млрд. дол. США роком раніше.

Скорочення імпорту транспортних послуг сприяло збільшенню профіциту торгівлі послугами на 53% дпр до 2,6 млрд. дол. США у 2009 році. Цей профіцит компенсував більше ніж 50% дефіциту торгівлі товарами. Чистий відтік доходів за кордон збільшився до 2,4 млрд. дол. США, ймовірно, через високі прибутки 2008 року. Чистий притік поточних трансфертів (2,7 млрд. дол. США) залишився майже на рівні 2008 року і був підтриманий надходженням від продажу прав на викиди CO₂.

Рахунок фінансових операцій. Ситуація по рахунку фінансових операцій була помітно гіршою. У 2009 році дефіцит фінансового рахунку досягнув 11,9 млрд. дол. США порівняно з 9,5 млрд. дол. США профіциту у 2008 році. Зокрема значно збільшилась сума виплат по раніше взятих кредитах як банками, так і реальним сектором. Разом з тим, багато банків та компаній все ж таки спромоглися реструктурувати або ж рефінансувати свої борги, а дочірні компанії іноземних установ отримали допомогу від своїх материнських компаній. Чистий відтік за статтею «інші інвестиції» значно пояснювався зростанням іноземної готівки поза банківської системи на 9,7 млрд. дол. США, що насамперед пояснювалось нестабільністю валютного курсу. Внаслідок кризи притік ПІІ скоротився до 4,7 млрд. дол. США, що пояснювалось рекапіталізацією банків з іноземним капіталом на вимогу НБУ. Треба зауважити, що протягом останнього кварталу 2009 року дефіцит фінансового рахунку скоротився до 0,7 млрд. дол. США переважно завдяки значному притоку ПІІ та чистому притоку інших інвестицій в реальний сектор.

Таким чином, у 2009 році подвійний дефіцит платіжного балансу було профінансовано за рахунок міжнародних резервів НБУ, кредитів МВФ та використання СДР (СПЗ).

ПІІ. За даними Держкомстату, незважаючи на фінансову кризу, обсяг ПІІ в економіку країни у 2009 році виріс на 2,6% до 40,0 млрд. дол. США, 78,3% з яких надійшли з країн ЄС. Як і в 2008 році Кіпр, представлений офшорними компаніями українських та інших інвесторів залишався ключовим інвестором України; проте його частка незначно скоротилася до 21,2% через збільшення ПІІ з Нідерландів.

Незважаючи на складну ситуацію в українському фінансовому секторі, спостерігалось збільшення стоку ПІІ в установи фінансового посередництва до 8,1 млрд. дол. США переважно забезпеченого рекапіталізацією українських банків. Таким чином, цей сектор утримав одне з чільних місць за обсягом ПІІ в економіку країни (21,0% загального обсягу). Незважаючи на економічне падіння, накопичені ПІІ в переробну промисловість також виростили на 9,8% до 8,9 млрд. дол. США. Найбільший внесок зробило зростання інвестицій в харчову та тютюнову промисловість, що був одним з найбільш динамічних секторів української економіки у 2009 році.

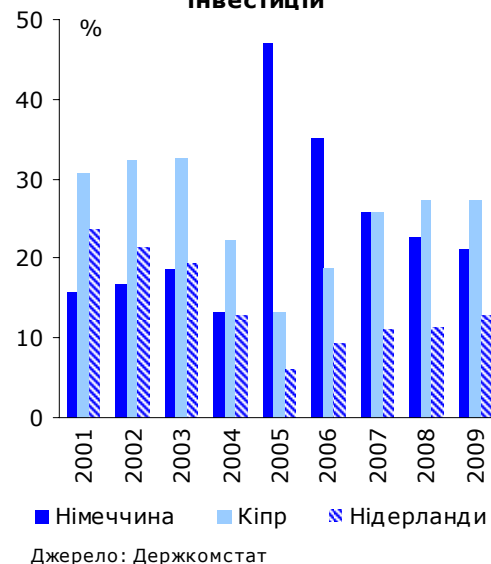
В 2009 році ПІІ в економіку країни на одну особу виростили до 872 дол. США на фоні скорочення населення, все ще залишившись нижчими ніж в інших економіках з перехідною економікою.

Торгівля товарами: Структура змінюється

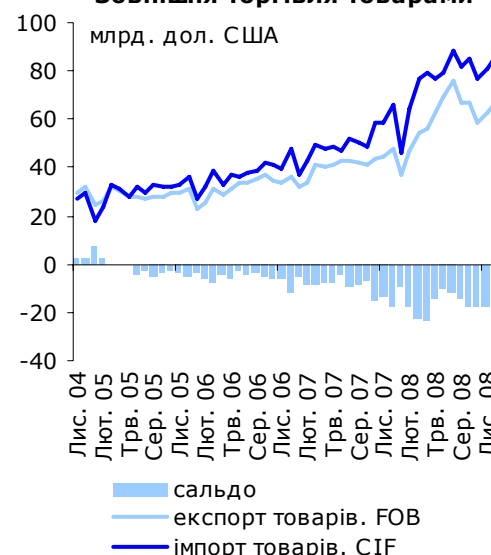
За даними Держкомстату у 2009 році дефіцит торгівлі товарами значно скоротився до 5,7 млрд. дол. США порівняно з 18,6 млрд. дол. США рік тому. Основною причиною було більш істотне скорочення імпорту ніж експорту.

У 2009 році експорт товарів скоротився на 40,7% в доларовому еквіваленті демонструючи падіння по всім основним групам товарів за винятком інструментів та апаратів. Найбільше скорочення спостерігалось по категоріям чорних металів (на 55,3%) та мінеральної продукції (на 44,6%), що пояснювалось падінням зовнішнього попиту та світових цін на ці групи товарів. Експорт продукції сільського господарства зменшився менше:

Структура прямих іноземних інвестицій



Зовнішня торгівля товарами





основною позицією експорту в цій групі залишились зернові культури.

Імпорт товарів скоротився у 2009 році на 46,9% в доларовому еквіваленті. Найбільший внесок в падіння імпорту зробив импорт мінеральної продукції (на 38,3%), проте її частка в загальному імпорту виросла до 34,5% через більше скорочення по інших категоріям. Скорочення цін на нафту було частково компенсовано зростанням цін на газ. Раптові перерви в постачанні газу на початку 2009 року та більш низький попит на нього протягом року призвели до зменшення обсягів імпорту газу. Імпорт транспортних засобів впав майже вшестеро через відсутність попиту зі сторони домогосподарств на фоні високих запасів. Попит на продукцію машинобудування та устаткування був низьким через брак коштів з боку компаній на фінансування інвестицій. Імпорт продукції хімічної промисловості скоротився на 23,6% завдяки нижчому падінню імпорту фармацевтичних продуктів.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України дещо змінилася у 2009 році. Незважаючи на те, що ЄС залишився основним торговим партнером, його важливість дещо зменшилась. Зокрема його частка в загальному експорті скоротилась до 23,3% з 27,1% у 2008 році. Скорочення частки експорту можна пояснити більш суттєвим впливом світової економічної кризи на ЄС порівняно з іншими економіками. Водночас частка імпорту з країн ЄС-27 в загальному імпорті незначно збільшилась до 33,9%. Загалом експорт товарів до ЄС скоротився на 47,6%, в той час як импорт на 46,7% в доларовому еквіваленті. Дефіцит торгівлі з ЄС зменшився до 5,9 млрд. дол. США з 10,7 млрд. дол. США.

Відносно низький попит на український експорт в Росії протягом кризи призвів до падіння частки експорту до цієї країни до 21,1% в 2009 році порівняно з 23,5% в 2008 році. Натомість відповідно збільшилась частка українського експорту, зокрема експорту чорних металів та мінеральної продукції, до Китаю. Водночас, частка імпорту товарів з Росії значно виросла до 29,1% з 22,7%. Така зміна була переважно спричинена зростанням цін на газ. Загалом експорт до Росії скоротився на 46%, а импорт зменшився на 31,8%. В результаті дефіцит торгівлі з Росією збільшився на 1,0 млрд. дол. США до 4,7 млрд. дол. США.

У 2009 році ситуація на зовнішніх ринках залишалась нестабільною, в той час як конкуренція була жорсткою. Отже, перспективи для українського експорту залишаються неясними, а відновлення скоріш за все буде повільним.

Міграція: Криза не призвела до масового повернення мігрантів

Регулювання. У 2009 році не спостерігалось суттєвих змін в регулюванні в питаннях міграції. Угоди щодо малого прикордонного руху між Україною та Польщею, а також Україною та Словаччиною були ратифіковані на початку року, що суттєво полегшило рух біля кордонів країн. Разом з тим, прикордонна територія була зменшена до 30 км з початкових 50 км. Іншими змінами в регулювання міграції були скорочення Росією квот на міграцію на 50% до 1,7 млн. осіб та заборону на працевлаштування мігрантів в секторі торгівлі в Росії. Інші країни теж провадили деякі нові обмеження. Італія заборонила працевлаштування мігрантів в будівництві, промисловості, сільському господарстві та секторі туристичних послуг.

Міграційні потоки. В 2009 році офіційні обсяги вибуття мігрантів скоротились на 13,1% до 19470 осіб. Скорочення кількості виїздів з України пояснюється доволі складними умовами на зовнішніх ринках праці через економічне падіння розвинених економік. На додаток деякі країни впровадили кримінальну відповідальність за нелегальне працевлаштування, в той час як інші, такі як Росія, скоротили квоти для міжнародних мігрантів. Водночас, ситуація в Україні виявилася ще складнішою, що спонукало багато

Структура торгівлі товарами за січень-грудень 2009 року

	Експорт		Імпорт	
	млн. дол. США	% дпр	млн. дол. США	% дпр
Всього	39702,9	59,3	45435,6	53,1
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	596,0	76,1	1267,6	74,5
II. Продукти рослинного походження	5034,9	90,3	1259,9	86,2
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	1796,0	92,3	374,3	61,1
IV. Готові харчові продукти	2088,1	82,9	2034,3	75,9
V. Мінеральні продукти	3900,1	55,4	15695,1	61,7
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2515,2	49,9	5319,3	76,4
VII. Полімерні матеріали. пластмаси та каучук	563,3	56,5	2663,8	59,5
VIII. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з них	178,1	49,5	124,2	53,4
IX. Деревина і вироби з деревини	670,0	83,6	281,2	51,5
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	807,0	92,3	1373,3	74,8
XI. Текстиль та вироби з текстилю	712,9	72,4	1416,9	67,5
XII. Взуття, головні убори, парасольки	144,5	81,1	286,5	53,9
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	285,2	62,7	635,2	49,8
XIV. Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння та метали	84,2	57,3	159,7	15,5
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	12816,8	46,4	2676,6	41,9
XVI. Механічне обладнання; машини та інші механізми. електрообладнання	5014,3	79,1	6257,0	46,8
XVII. Транспортні засоби та шляхові засоби	1596,4	36,9	2163,8	17,9
XVIII. Прилади та апарати	278,7	114,8	670,8	54,9
XX. Різні товари і вироби	310,6	70,8	500,1	49,5
XXI. 97 Вироби мистецтва	0,7	95,3	1,0	24,2
Товари, придбані в портах	35,8	60,2	186,1	36,1
Різне	274,2	112,9	88,8	250,4

Джерело: Держкомстат

українських трудових мігрантів залишатись в країнах перебування. В результаті, кількість осіб, які в'їхали до країни, скоротилась на 11,8% до 32917 осіб. Загалом чисте вибуття скоротилось до 13447 осіб з 14921.

Заробітна плата та дохід: Реальний наявний дохід значно скоротився у 2009 році

Через зниження економічної активності та важку фіскальну ситуацію реальний наявний дохід населення скоротився на 8,4% у 2009 році.^{lxvi} Дохід знизився в реальному вимірі з усіх джерел, окрім доходу від інвестиційної діяльності, що зріс через вищі проценти по депозитах. Водночас номінальний наявний дохід домогосподарств зріс на 6,2%.

Доход від заробітної плати збільшився на 2,6% в номінальному виразі та скоротився на 11,9% в реальному через зниження зайнятості та помірне зростання номінальної заробітної плати. Скорочення витрат на оплату праці було одним з перших кроків економії видатків з боку бізнесу. В результаті номінальна заробітна плата в січні 2009 року скоротилась більше, ніж сезонно, майже до рівня березня 2008 року. Протягом року заробітна плата повільно зростала до 1955 грн. в листопаді. Разом з тим, в грудні середня заробітна плата різко зросла на 14,2% дпм до 2233 грн., що може бути пояснено одночасним підвищенням рівня мінімальної заробітної плати та традиційною виплатою бонусів та премій. Загалом, у 2009 році заробітна плата зросла на 5,5% в номінальному виразі, але скоротилась на 9,2% в реальному виразі.

У 2009 році лише будівництво та державне управління платили заробітні плати на рівні, в середньому нижчому за 2008 рік (на 17,5% та 2,6%, відповідно). Скорочення рівня оплати праці в будівництві пояснюється значним падінням сектору, а нижчі зарплати в державному управлінні, ймовірно, пояснюються нижчими преміями та надбавками, що сплачуються державним службовцям. Заробітна плата незначно виросла в промисловості. Водночас найвищі темпи зростання заробітної плати були в сільському господарстві, що зазнало найменших втрат підчас економічної кризи. Разом з тим, залишилась сильна диверсифікація в рівні оплати праці по секторах. Найвищі офіційні заробітні плати сплачувались у фінансовому секторі та авіації, де рівень оплати праці був вдвічі вищим за середній по економіці.

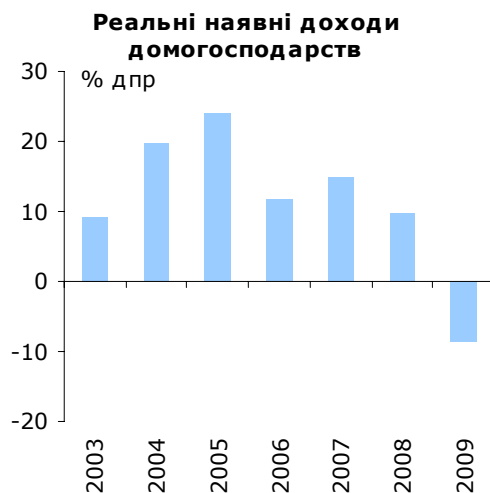
Реальні доходи з більшості інших джерел також скоротились у 2009 році. Найбільше скоротились прибутки та змішаний дохід. Доходи від соціальної допомоги та інших поточних трансфертів зросли на 11,2% в номінальному виразі та скоротились на 4,5% в реальному виразі оскільки уряд зміг виплатити вищі рівні допомоги (насамперед пенсії) вчасно і в повному обсязі.

Отже, рівень добробуту значно скоротився під час кризи. Важка фіскальна ситуація не дозволила компенсувати населенню негативний вплив від зниження економічної активності.

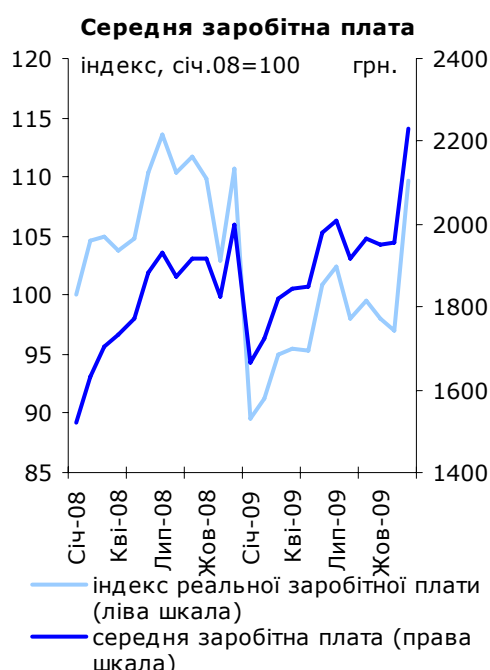
Ринок праці: Рівень безробіття (МОП) значно зріс у 2009 році

В кінці 2008 року кількість осіб, зареєстрованих як безробітні в Державному центрі зайнятості, та рівень безробіття за методологією МОП збільшилися на фоні економічної кризи. Серед нових безробітних чоловіки займали найбільшу частку, оскільки саме вони працювали в секторах, що найбільше постраждали від кризи.

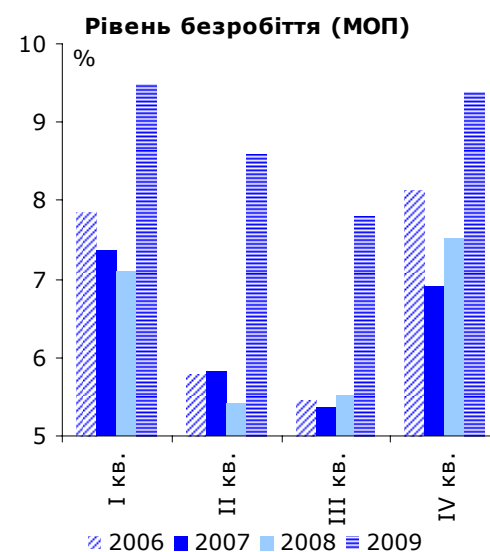
Відповідно до даних Держкомстату, рівень безробіття (методологія МОП) зріс до 7,8% до економічно-активного населення у віці 15-70 років в четвертому кварталі 2008 року і до 9,5% у першому кварталі 2009 року. Потім рівень безробіття (МОП) скоротився до 7,8% у третьому кварталі. В середньому у 2009 році рівень безробіття склав 8.8%.



Джерело: Держкомстат



Джерело: Держкомстат



Джерело: Держкомстат

Разом з тим, кількість безробітних, зареєстрованих в Державному центрі зайнятості, скоротилась більш значимо протягом року. Зокрема, рівень зареєстрованого безробіття скоротився з 3,2% від працездатного населення в січні 2009 році до 1,9% в грудні, досягнувши тим самим передкризового рівня. Низький рівень зареєстрованого безробіття насамперед пояснюється змінами до чинного законодавства.^{lxvii} Так, в грудні 2008 року парламент ухвалив численні заходи щодо регулювання ринку праці, які ускладнили реєстрацію осіб безробітними та передбачили більш жорсткі правила щодо пошуку роботи, участі в громадських роботах, перенавчання, тощо.^{lxviii} Окремі бар'єри для реєстрації безробітними були передбачені для сільського населення. В результаті, найбільше скорочення в рівні зареєстрованого безробіття мало місце саме для сільських територій. Окрім цього, було збільшено перелік причин позбавлення осіб статусу безробітними.

Водночас, уряд запровадив допомогу з часткового безробіття. Було передбачено компенсації роботодавцям заробітної плати працівників, яких спрямовували на інші роботи, та дозволено перенавчання працівників, які перебувають під ризиком скорочення, за рахунок коштів Державного фонду страхування на випадок безробіття. Однак, через брак достатнього фінансування впровадження таких програм було дуже обмеженим.

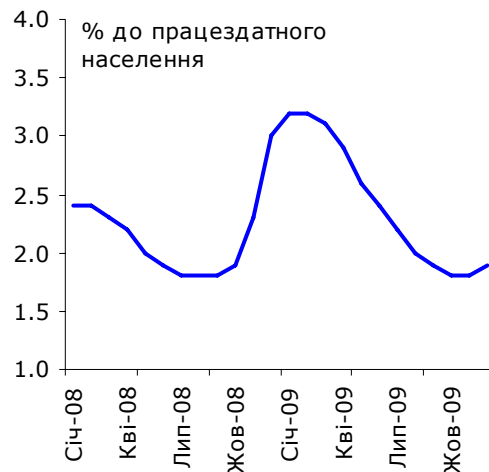
Фіскальна політика: Тиск на державні фінанси був значним у 2009 році

Закон про Державний бюджет на 2009 рік. Закон про Державний бюджет на 2009 рік^{lxix} було ухвалено із значною затримкою наприкінці 2008 року. Показники бюджету ґрунтувались на оптимістичних макроекономічних припущеннях, зокрема, зростанні ВВП на рівні 0,4% та індексу споживчих цін – 9,5%. План доходів та видатків Державного бюджету був вищим у номінальному виразі, ніж у 2008 році, й становив 238,9 млрд. грн. (22,8% від ВВП) та 267,3 млрд. грн. (25,5% від ВВП), відповідно. Дефіцит Державного бюджету було спочатку заплановано на рівні 31,1 млрд. грн. або 3,0% від ВВП. Це суперечило домовленостям України та МВФ у рамках кредитної програми «стенд-бай», відповідно до яких бюджет мав бути бездефіцитним. Фінансування дефіциту передбачалось здійснювати за рахунок надходжень від приватизації, нових запозичень, а також коштів, накопичених на Єдиному казначейському рахунку.

Відповідно до домовленостей з МВФ, перегляд Державного бюджету мав відбутися після проведення аналізу показників економічного розвитку України в першому кварталі 2009 року, але не пізніше 1 травня. Проте, секвестр бюджету не відбувся у 2009 році, незважаючи на значне скорочення доходів бюджету порівняно з показниками надходжень у 2008 році. Натомість протягом року в бюджет було внесено чимало змін, внаслідок яких річний план доходів та видатків було збільшено. Зокрема було збільшено план надходжень від акцизного збору внаслідок підвищення ставок акцизного збору на алкогольні та тютюнові вироби (див. *Податкова політика*),^{lxx} але не зменшено план доходів від податку на прибуток підприємств та ПДВ, що скоротились порівняно із 2008 роком.

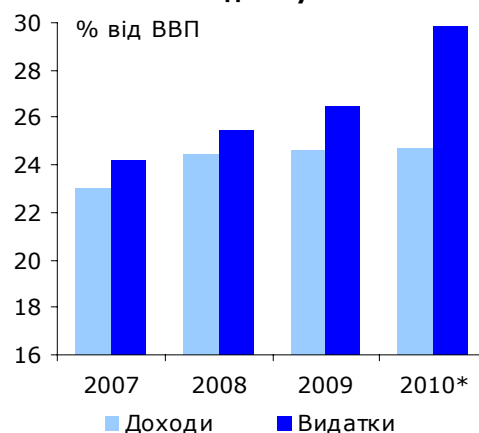
Більшість змін залишилися лише декларативними з огляду на брак фінансування. Зокрема йдеться про розширення фінансування інфраструктурних проектів щодо чемпіонату з футболу Євро-2012, про що йшлося в змінах до Державного бюджету, які набули чинності в жовтні після подоланого парламентом вето Президента. Доходи Державного бюджету було збільшено на 6,3 млрд. грн. за рахунок передбачення авансового трансферту прибутку поточного року від НБУ до Державного бюджету (9,8 млрд. грн.). Цей трансферт не було здійснено, оскільки прибутки НБУ були значно меншими у 2009 році. Разом з тим, план надходжень від податків на міжнародну торгівлю та акцизного збору був зменшений на 3,5 млрд. грн.

Рівень зареєстрованого безробіття



Джерело: Держкомстат

Доходи та видатки Державного бюджету



* план

Джерело: Звіти Державного Казначейства, Закон про Державний бюджет на 2010 рік

В листопаді парламент вніс зміни до Державного бюджету з метою передбачити фінансування ухваленого раніше закону про підвищення соціальних стандартів (див. *Соціальна політика*). Вищі соціальні стандарти мали бути профінансовані за рахунок перерозподілу коштів, звільнених зі статті обслуговування боргу. Зокрема, видатки на обслуговування внутрішнього боргу були знижені на 0,8 млрд. грн. Натомість було підвищено фінансування допомоги малозабезпеченим сім'ям та дефіциту Пенсійного фонду на 0,1 млрд. грн. та 0,7 млрд. грн., відповідно, що було недостатньо для покриття необхідного збільшення соціальних стандартів. Збільшення видатків бюджету внаслідок підвищення соціальних стандартів призвело до розширення фіскального розриву, що стало причиною відмови МВФ у наданні четвертого траншу за позицію «стенд-бай», що створило додаткові фіскальні ризики для країни.

Підсумовуючи, уряд відмовився скорочувати витрати в 2009 році, незважаючи на зниження податкових надходжень. Враховуючи майбутні президентські вибори, численні зміни до Державного бюджету були пов'язані зі збільшенням соціальних видатків, фінансуванням ЄВРО-2012, тощо. В результаті фіскальний розрив значно збільшився у 2009 році, а питання досягнення фіскальної стійкості стало як ніколи нагальним.

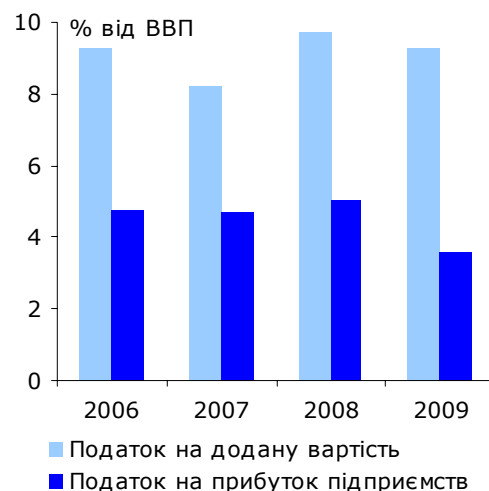
Виконання Державного бюджету у 2009 році. Відповідно до звіту Державного казначейства доходи Державного бюджету у 2009 році зменшились на 2,7% до 225,3 млрд. грн., становивши 91,9% від плану. Внаслідок економічного спаду відбулось скорочення податкових надходжень на 11,3% порівняно з попереднім роком. При цьому їх частка у загальних доходах Державного бюджету суттєво зменшилась. Зокрема, на тлі падіння споживання і зниження імпорту, надходження від ПДВ та податків на міжнародну торгівлю зменшилися на 8,1% та 43,7% дпр відповідно.^{lxxi} По-друге, зменшення прибутків приватних підприємств спричинило падіння надходжень від податку на прибуток підприємств (ППП) на 31,4%, незважаючи на авансові платежі з цього податку. Водночас, значне збільшення надходжень від акцизного збору (на 67,8%) було зумовлено підвищенням ставок акцизів на тютюнові та алкогольні вироби, паливо, які були впроваджені в рамках "анти-кризових" фіскальних заходів (див. *Податкова політика*). В цілому, надходження з усіх податкових джерел були нижчі за плановий показник.

Натомість неподаткові надходження збільшилися на 25,5 млрд. грн. порівняно із 2008 роком та перевищили плановий показник на 15,6%, здебільшого, завдяки творчому підходу з боку державних управлінців щодо обліку доходів бюджету. Зокрема, уряд врахував у доходній частині Державного бюджету надходження від СПЗ (в еквіваленті 2,0 млрд. долл. США). Крім того, відбулось різке зростання доходів спеціального фонду завдяки збільшенню надходжень з «інших джерел власних надходжень бюджетних установ» (на 5,4 млрд. грн.), а також завдяки коштам, отриманим від продажу викидів парникових газів (3,3 млрд. грн.).^{lxxii}

Видатки Державного бюджету у 2009 році склали 88,4% від запланованого рівня. З огляду на підвищення соціальних стандартів у листопаді (див. *Соціальна політика*) видатки Державного бюджету були вищими, ніж у 2008 році (на 0,4%). Разом з цим капітальні видатки скоротились на 59,5%, в результаті чого їх частка у видатках Державного бюджету скоротилась до 4,3% у 2009 році порівняно із 10,6% у 2008 році.

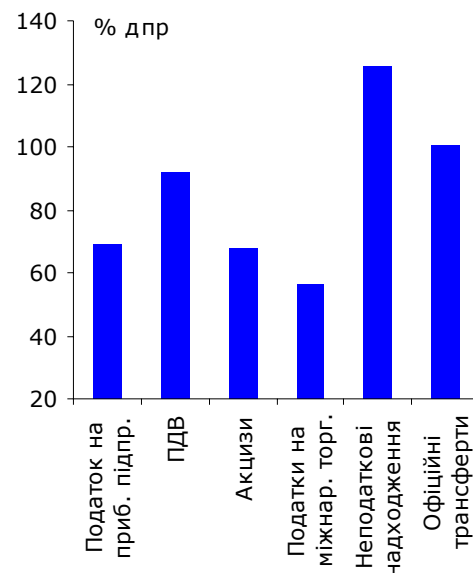
Відповідно до звіту Державного казначейства дефіцит Державного бюджету у 2009 році становив 19,9 млрд. грн. або 2,2% від ВВП. Такий показник не включає отриманої суми від СПЗ, які було включено в доходи, хоча за міжнародними стандартами це є джерело фінансування дефіциту бюджету. Крім того, ця сума не враховує надалі Пенсійному фонду позики, рекапіталізацію

Доходи від основних податків



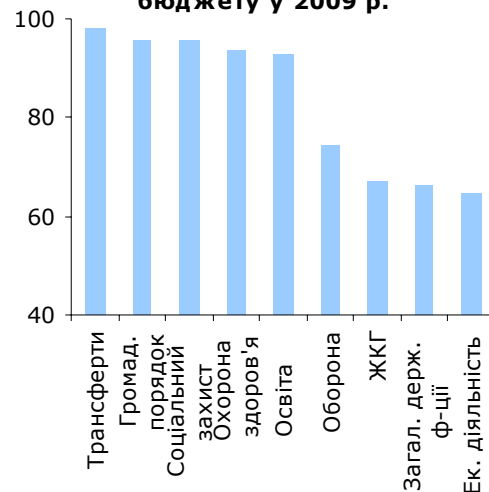
Джерело: Державне казначейство, Держкомстат

Доходи Державного бюджету у 2009 р.



Джерело: Державне казначейство

Виконання видатків Державного бюджету у 2009 р.



Джерело: Державне казначейство

"Нафтогазу" та банків. Більш того, було накопичено значну заборгованість із відшкодування ПДВ. Тому, реальний показник бюджету був значно вищим. Зокрема, за оцінкою МВФ дефіцит державного сектора склав 11,4% від ВВП у 2009 році.

Дефіцит Державного бюджету був профінансований за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та кредитів МВФ (див. *Державний борг*). Водночас, надходження від приватизації були вкрай низькими (0,8 млрд. грн.). На кінець року сума коштів на Єдиному казначейському рахунку скоротилася всемеро порівняно із початком року, створюючи значний ризик щодо фіскальної стійкості країни.

Закон про Державний Бюджет на 2010 рік. Закон про Державний бюджет на 2010 рік було подано урядом 15 вересня 2009 року, однак його не було ухвалено через передвиборчу кампанію в Україні. Як результат, Україна розпочала 2010 рік без ухваленого бюджету, що сталось вперше з 1997 року.

Поданий до парламенту у вересні 2009 року закон про Державний бюджет на 2010 рік передбачав численні зміни до Бюджетного кодексу,^{lxxiii} які передбачали значну децентралізацію. Такі зміни могли б порушити цілісність бюджетної системи країни в разі їх впровадження у 2010 році. В проекті передбачалось помірне підвищення соціальних стандартів, в той час як опозиція вимагала їх стрімкого зростання. Відповідно до домовленостей із МВФ, дефіцит Державного бюджету без врахування коштів на рекапіталізацію банків було визначено на рівні 4,0% від ВВП (46,7 млрд. грн.).

Оскільки бюджет на 2010 рік не було ухвалено до початку 2010 року уряд ухвалив постанову, що регулювала головні принципи фінансування головних видатків до ухвалення бюджету.^{lxxivlxxv} Більшість соціальних стандартів було утримано на рівні кінця 2009 року, а мінімальну пенсію було дещо збільшено. Загалом норми постанови відповідали положення Бюджетного кодексу.

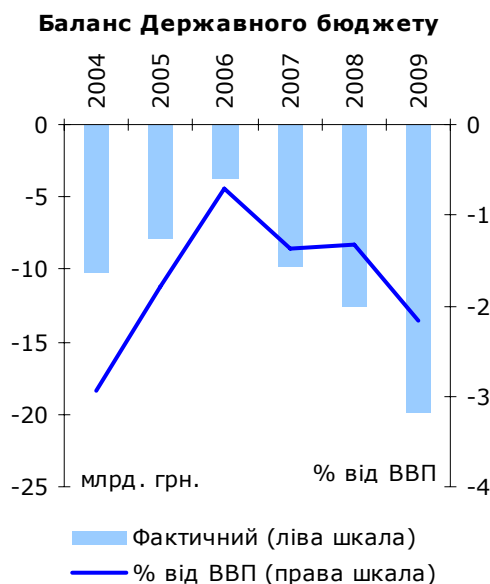
Парламент ухвалив Закон про Державний бюджет на 2010 рік 27 квітня 2010 року після формування нового Уряду та нової парламентської коаліції.^{lxxvi} Положення ухваленого Закону суттєво не відрізнялися від аналогічного документу, який було внесено до Парламенту у вересні 2009 року. Закон став більше соціально орієнтованим, оскільки він базувався на нових соціальних стандартах. Ще однією особливістю документу стала спроба Уряду компенсувати частину заборгованості з відшкодування ПДВ (20 млрд. грн.) за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики строком на п'ять років. Доходи Державного бюджету було затверджено на рівні 267,5 млрд. грн. (24,7% ВВП), а видатки (без кредитів) встановлено на рівні 323,6 млрд. (29,9% від ВВП). Дефіцит Державного бюджету було передбачено у сумі 57,7 млрд. грн. (5,3% від ВВП). Враховуючи кошти на рекапіталізацію банків дефіцит становитиме 8,1% ВВП.

Податкова політика: Ставки акцизу значно підвищено

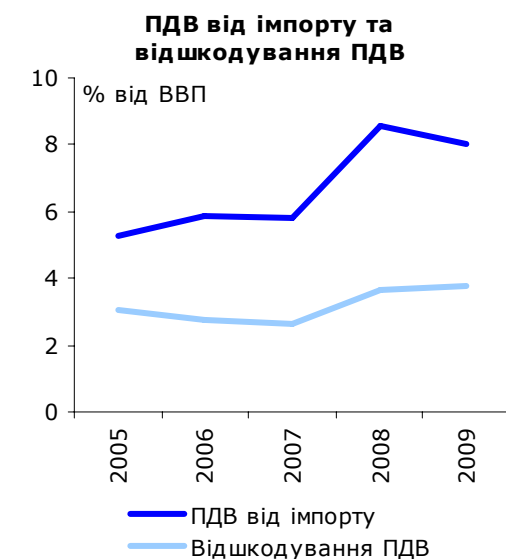
Податковий режим. З метою знизити негативний вплив кризи на економічну ситуацію в Україні, Уряд був змушений протягом 2009 року вжити низку стимулюючих фіскальних заходів, спрямованих на підтримку окремих секторів економіки. Водночас, можливість застосування головного фіскального інструмента, а саме, зниження податкового навантаження для стимулювання ділової активності економічних агентів (суб'єктів підприємницької діяльності) була обмежена через зниження податкових надходжень до бюджету. Зокрема, було звільнено від оподаткування підприємства, які виробляють та використовують біопаливо,^{lxxvii} а також надав податкові пільги, пов'язані з проведенням чемпіонату з футболу EURO-2012.^{lxxviii} Також, ставка збору до Пенсійного Фонду з безготівкових операцій з обміну валюти була знижена до 0,2% (з 0,5% у 2008 році). Крім того було запроваджено мораторій на проведення податкових перевірок до 31 грудня 2010^{lxxix lxxx}.



Джерело: Державне казначейство



Джерело: Державне казначейство



Джерело: Державне казначейство

Водночас Уряд збільшив податкове навантаження. Зокрема, було підвищено ставки акцизного збору на деякі види товарів, суттєво зросли ставки податку на землю. Платежі, пов'язані з видобутком природних ресурсів підвищилися в 1,5 рази. Крім того, запровадження тимчасового імпортного мита за ставкою 13% на деякі групи товарів, яка діяла до вересня, викликало суттєве занепокоєння з боку бізнесу в Україні.^{lxxxii} Податкова та митна служби почали більш суворо підходити до тлумачення ухвалених податкових норм^{lxxxiii} і запровадили практику авансових податкових платежів до бюджету^{lxxxiiii}. Підсумовуючи, можна зазначити, що в 2009 році системних змін до чинного податкового законодавства не відбулося, а податковий тиск збільшився.

Податкова реформа. В грудні 2009 року Кабінет Міністрів затвердив Концепцію реформування податкової системи України в 2010-2018 роках.^{lxxxv} Концепція передбачала запровадження реформи податкової системи в три етапи. Протягом першого етапу (2010-2011) планувалось знизити кількість неефективних податків і зборів, та запровадити єдиний соціальний внесок й податок на нерухомість. Також, заплановано суттєво збільшити ставки акцизних зборів. Другий етап (2012-2013) передбачає зниження податкових ставок та запровадження нової системи щодо сплати ренти. Крім того документ передбачає зменшення податкових пільг (здебільшого щодо ПДВ). Пріоритетом третього етапу реформи (2014-2018) є повна гармонізація українського та європейського податкового законодавства. Також ця частина реформи включає повернення диференційованої системи податку з доходів фізичних осіб та скасування спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських підприємств (щодо ПДВ).

Соціальна політика: Соціальна політика знову стала популістською в кінці 2009 року

Соціальні стандарти та мінімальна заробітна плата. Відповідно до закону про Державний бюджет на 2009 рік прожитковий мінімум було залишено на рівні грудня 2008 року, в той час як рівень мінімальної заробітної плати було поступово підвищено з 605 грн. в січні до 669 грн. в грудні. В результаті, мінімальні соціальні стандарти у 2009 році мали зростати повільніше за рівень інфляції, зважаючи на значний фіскальний тиск та важку фінансову ситуацію підприємств.

Разом з цим, після тривалих дискусій опозиція спромоглась ухвалити в парламенті закон щодо підвищення соціальних стандартів в останні два місяці 2009 року та у 2010 році.^{lxxxvi} Зокрема було мінімальну заробітну плату було визначено на рівні прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який було підвищено до 744 грн.

Водночас парламент не ухвалив рішення про пропорційне зростання допомоги малозабезпеченим сім'ям. Перший тарифний розряд в Єдиній тарифній сітці для оплати праці працівників бюджетної сфери також було збережено на рівні 545 грн., тобто на рівні жовтня 2008 році. В результаті, лише працівники бюджетних установ із заробітною платою, нижчою за мінімальну, отримали вищі заробітні плати, а диференціація рівня оплати праці в бюджетному секторі зменшилась.

Соціальна допомога: Уряд зробив кроки в напрямку певного упорядкування соціальної допомоги у 2009 році на фоні вищого фіскального тиску. Зокрема право в отриманні допомоги малозабезпеченим сім'ям та житлово-комунальних субсидій було також пов'язано із реєстрацією безробітними працездатних осіб, які не навчаються і не працюють.^{lxxxvii} В результаті, збільшення перепон щодо реєстрації безробітними (див. *Ринок праці*) призвело також до скорочення чисельності домогосподарств, які отримували субсидії у 2009 році порівняно із 2008 роком.

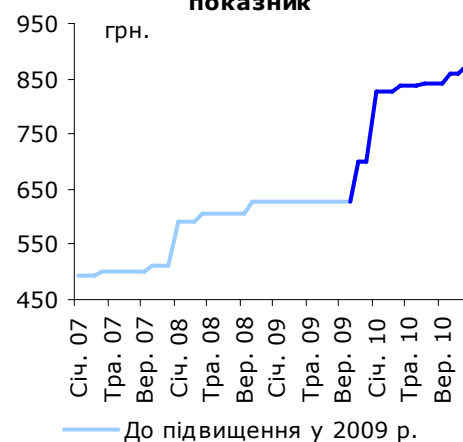
Отже, в той час як соціальна допомога стала більш жорсткою на початку року, популізм повернувся в кінці року через Президентські вибори.

Прожитковий мінімум у 2009 році, грн.

	січ.-жовт. 2009 р.	лист.- груд.
Загальний показник	626	701
<i>Зокрема:</i>		
Діти віком до 6 років	557	632
Діти віком від 6 до 18 років	701	776
Працездатні особи	498	573
Особи, які втратили працездатність	626	701

Джерело: закони про Державний бюджет на 2009 рік

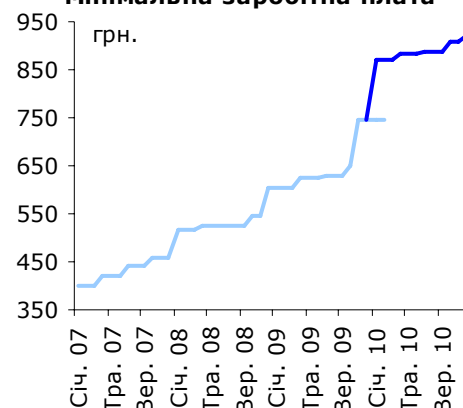
Прожитковий мінімум: загальний показник



— До підвищення у 2009 р.
— Закон про підвищення соціальних стандартів

Джерело: Закони про Державний бюджет на 2006-2009 рр., Закон №1646-VI від 20.10.09

Мінімальна заробітна плата



— Мінімальна зарплата до підвищення у 2009 р.
— Закон про підвищення соціальних стандартів

Джерело: Закони про Державний бюджет на 2006-2009 рр., Закон №1646-VI від 20.10.09

Пенсійна система: Пенсійна система була дуже не стійкою у 2009 році

Бюджет Пенсійного фонду у 2009 році. В березні 2009 року уряд ухвалив бюджет Пенсійного фонду на 2009 рік, передбачаючи дефіцит на рівні 15,2 млрд. грн.^{lxxxvii} Значну частку запланованого дефіциту (13,1 млрд. грн.) передбачалось профінансувати за рахунок спеціального трансферту з Державного бюджету, в той час як решту покрити за рахунок позики, наданої Фонду урядом в кінці 2008 року. Сукупні доходи Фонду було заплановано на рівні 148 млрд. грн., включаючи трансферт з Державного бюджету у сумні 35,8 млрд. грн. на виплату пенсій за різними державними програмами, включи пенсії колишнім військовим, суддям.

За даними Державного казначейства Фонд отримав з Державного бюджету сукупний трансферт 48,9 млрд. грн.. Разом з тим, підвищення пенсій на фоні скороченої бази сплати внесків призвело в більшому розриві бюджету Фонду, ніж планувалось на початку 2009 року. В результаті, уряд продовжив надавати позики Пенсійному фонду за рахунок коштів на Єдиному казначейському рахунку. Таку практику було передбачено в законі про Державний бюджет на 2009 рік. Сукупна сума непогашених позик досягла 17,4 млрд. грн. на початок 2010 року. Однак надання цих позик не було враховано в звітах Казначейства, що знизило рівень фіскальної прозорості у 2009 році.

Отже, пенсійна система була значно не стійкою у 2009 році, що ще більше збільшило необхідність нагальної пенсійної реформи.

Пенсії у 2009 році. Мінімальну пенсійну виплату було підвищено щокварталу у 2009 році, незважаючи на постійний розмір прожиткового мінімум для осіб, що втратили працездатність. Уряд ухвалив відповідну постанову в березні. Зокрема було запроваджено доплату до пенсії на рівні 7,5 грн. з 1 квітня, 14,2 грн. з 1 липня та 28,4 грн. з 1 жовтня.^{lxxxviii} Доплати отримували всі пенсіонери, в той час як в попередніх роках уряд сплачував надбавку лише пенсіонерам, чиї пенсії були нижчими певного рівня. Вищі пенсії призвели до розширення вже великого розриву бюджету Пенсійного фонду.

В листопаді парламент прийняв рішення про збільшення прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність до 573 грн., що було лише на 0,6 грн. більше, ніж мінімальна пенсійна виплата, що включає доплату.^{lxxxix} Щоб забезпечити підвищення пенсій для всіх пенсіонерів Кабінет Міністрів продовжив сплачувати доплати на рівні 28,4 грн. всім пенсіонерам. Як результат, пенсійна виплата за віком зросла до 601,4 грн.

Водночас уряд ухвалив рішення про виконання положення закону про Престижність шахтарської праці щодо визначення пенсій колишнім шахтарям на рівні не нижчому за потрійний розмір мінімальної пенсії.^{xc} В результаті мінімальну пенсію для цієї групи пенсіонерів було визначено на рівні 1719 грн. Це рішення також зробило внесок до розширення розриву бюджету Фонду.

Пенсійні виплати у 2010 році. Рівень мінімальної пенсії у 2010 році був тривалою темою для обговорень. З одного боку, відповідно до закону про підвищення соціальних стандартів мінімальну пенсію повинні були поступово підвищити у 2010 році з 695 грн. у січні до 734 грн. у грудні. Водночас, закон про Державний бюджет на 2010 рік не було ухвалено у 2009 році. В результаті, уряд не мав повноважень щодо збільшення бюджетного фінансування Фонду і вирішив підвищити пенсії лише до 630 грн. з січня, включаючи доплати.^{xc1} Стійкість Фонду залишається значною проблемою для майбутнього.

Пенсії та спрощена система оподаткування: Відповідно до ухваленого в травні рішення уряду особи, які обрали спрощену систему оподаткування, повинні сплачувати внески до Пенсійного

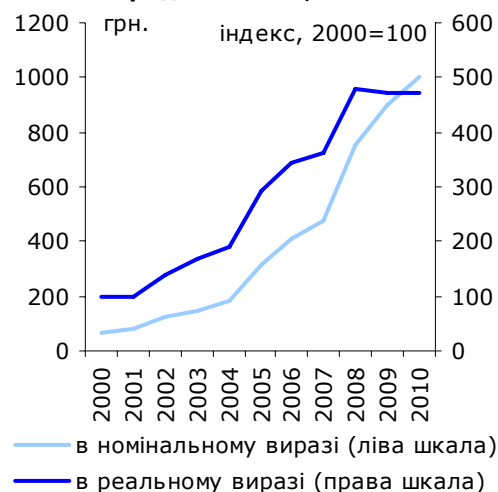
Трансферт Державного бюджету Пенсійному фонду



* план

Примітка: без врахування наданих позик
Джерело: звіти Державного казначейства, бюджету Пенсійного фонду

Середня пенсія, січень



Джерело: Пенсійни фонд України, Держкомстат, розрахунки ІЕД

фонду принаймні на рівні мінімального пенсійного внеску.^{xcii} До цього Пенсійний фонд отримував лише частку від такого внеску. Таке рішення призвело до гарячих дискусій в суспільстві. В листопаді Президент зупинив дію відповідного рішення уряду. Отже, протиріччя між пенсійним законом і указом про спрощену систему оподаткування не було вирішено.

Концепція реформування пенсійної системи: Кабінет Міністрів в жовтні ухвалив Концепцію реформування пенсійної системи у 2010-2017 роках,^{xciii} яка замінила Стратегію розвитку пенсійної системи (яку було ухвалено у 2005 році). Попередню Стратегію було лише частково виконано. Нова Концепція містить подібні заходи, але новий розклад виконання. В Концепції визначено заходи, що буде впроваджу в два етапи (2010-2013 роки та 2014-2017 роки). Заходи першого етапу включаючи більше диференціацію пенсійних виплат, зниження тіньової виплати заробітної плати, підготовка до впровадження накопичувального рівня пенсійної системи, а також розвиток недержавного пенсійного забезпечення. Другий рівень пенсійної системи (накопичувальний) має бути впроваджений після 2014 року, хоча конкретний рік не визначено. Хоча в Концепція оснований на правильному підході, вона є занадто загальною та не визначає чітких заходів реформи. Окрім цього, вона не включає окремих важливих заходів, які було передбачено в старій Стратегії, наприклад підвищення віку виходу на пенсію та мінімального страхового стажу. Концепція також не передбачає перегляду пільгових пенсій та систем раннього виходу на пенсію. Загалом ефективна пенсійна реформа залишається під питанням, оскільки непопулярні потребує непопулярних заходів, які стосуватимуться значного числа активних виборців.

Державний борг: Швидке нарощування боргу

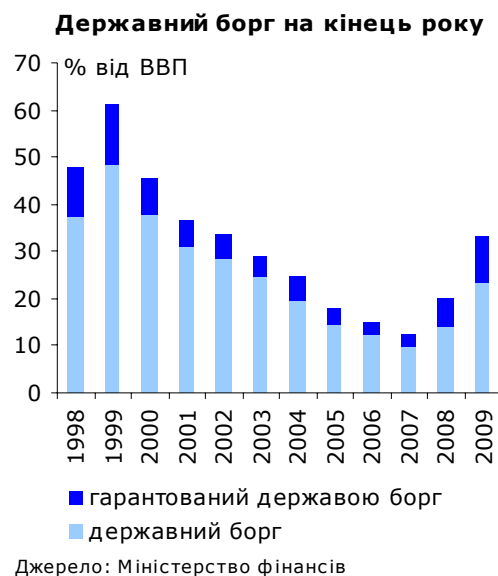
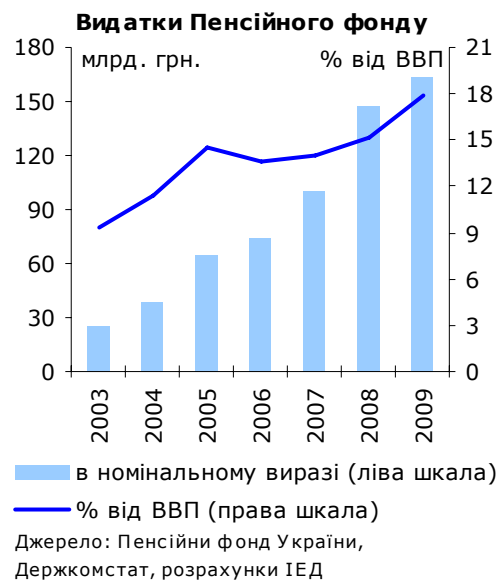
Скорочення доходів бюджету у 2009 році внаслідок економічного спаду та збільшення видаткової частини бюджету призвело до зростання дефіциту Зведеного бюджету (Див. "Бюджетна політика") та швидкого нарощування загального державного боргу. Прямий і гарантований державою борг України збільшився в 2009 році на 67,3% і досяг 316,9 млрд. грн. (або 39,7 млрд. дол. США). По відношенню до ВВП він зріс з 20,0% в 2008 році до 34,6% в 2009 році, посилюючи ризики щодо стійкості фінансової системи країни. Проте, обсяг зовнішніх та внутрішніх запозичень був достатнім для покриття видатків на обслуговування боргу (9,8 млрд. грн.) та поточних платежів зі сплати основної суми боргу (31,4 млрд. грн) у 2009 році, що дозволило державі уникнути дефолту.

Зовнішній державний борг (прямий та гарантований) збільшився на 48,3% до 211,8 млрд. грн. (26,5 млрд. дол. США) передусім внаслідок одержання другого та третього траншу кредиту «стенд-бай» від МВФ на фіскальні цілі. Сукупна сума отриманого урядом кредиту МВФ становила близько 4,7 млрд. грн.

Крім того, в листопаді уряд надав державні гарантії на суму 1,6 млрд. дол. США для забезпечення реструктуризації 5-річних еврооблігацій НАК "Нафтогазу".^{xciv} Це значною мірою збільшило обсяг гарантованого боргу наприкінці року.

Зокрема, з початку року Кабінет Міністрів України (КМУ) надав дозвіл на залучення кредитів під державні гарантії на суму понад 63,0 млрд. грн., що значно перевищує граничний розмір (обсяг), передбачений Законом про Державний бюджет України на 2009 рік (37,0 млрд. грн.). Більшість з цих кредитів не були пов'язані з будь-якими інвестиційними проектами та були призначені на фінансування поточних витрат державних підприємств.

З огляду на вкрай низькі надходження від приватизації та обмежений доступ до міжнародних ринків капіталу уряд різко збільшив внутрішні запозичення. Зокрема, загальний обсяг розміщення облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку в 2009 році склав 74,5 млрд. грн., що втричі більше, ніж у 2008 році. Це зростання в першу чергу пояснюється



необхідністю фінансувати дефіцит Державного бюджету (18,8 млрд. гривень), а також рекапіталізувати банки (47,7 млрд. грн.). Крім того, відбулось розміщення облігацій внутрішньої державної позики на суму 8,8 млрд. грн. для рефінансування боргу держави перед НБУ (відповідно до попередньо досягнутої домовленості між Міністерством фінансів та Національним банком України). В результаті, частка внутрішнього державного боргу в загальній сумі боргу збільшилася на 8,5 в. п. до 33,2%. Він сягнув 105,1 млрд. грн., що більш ніж у два рази вище, ніж рік тому. Наслідком значних запозичень може стати важкий тягар, пов'язаний з обслуговуванням боргу.

Частка короткострокових облігацій зі строком погашення в кінці 2009 - в середині 2010 років становила 66,2% від загального обсягу розміщення. Інвестори виявили досить низьку зацікавленість у довгострокових облігаціях, запропонованих урядом. Середньозважена доходність зросла з 17,8% річних у січні до 24,9% у грудні

Однією із новацій державної боргової політики у 2009 році був відбір 11 первинних дилерів на внутрішньому ринку державних облігацій, а також запровадження нових інструментів - казначейських зобов'язань з метою збільшення запозичень.^{xcv} Втім, ефективність цих нових інструментів, як і раніше, залишилась низькою.

Таким чином, Україна значно наростила борг у 2009 році внаслідок отримання значних кредитів, отриманих від міжнародних фінансових організацій, значний випуск ОВДП та стрімке надання державних гарантій. Разом з тим, Україні вдалося уникнути дефолту. Розмір державного боргу України залишається помірним відповідно до міжнародних стандартів. Проте, таке швидке зростання державного боргу ставить під питання фінансову стійкість в середньостроковій перспективі.

Приватизація: Черговий провал

Виконання цілей приватизації 2009 року. Політична нестабільність і протиріччя в поєднанні з успадкованою слабкістю приватизаційної системи завадили відновленню приватизаційного процесу у 2009 році. Як результат, надходження від приватизації становили 815 млн. грн. або 9,6% від планового показника, визначеного у Державному бюджеті на 2009 рік. Крім того, два гучних випадки, а саме націоналізація Луганськтепловозу і невдача продажу Одеського припортового заводу, ще більше підірвали довіру інвесторів до процесу приватизації в Україні.

Блакитні фішки. У середині року уряд виключив "Укртелеком" із списку об'єктів до приватизації і передав контроль над підприємством від Фонду державного майну України (ФДМУ) до Міністерства транспорту та зв'язку. Цей крок міг означати наміри уряду залишити головного оператора фіксованого в державній власності або ж значно його реструктурувати.

ФДМУ оголосив тендер на продаж 99,567% акцій "Одеського припортового заводу" на 29 вересня. Потенційний власник зобов'язувався допустити всіх експортерів аміаку до використання перевантажувальних потужностей відповідно до квот, визначених Міністерством промислової політики та встановити тарифи на надання відповідних послуг за погодженням Кабінету Міністрів. У найближчі 5 років покупець мав інвестувати 1,3 млрд. грн. в завод. Аукціон з продажу Одеського припортового заводу відбувся у визначений день, незважаючи на спроби заблокувати його. До участі кваліфіковані були лише три учасника - російський "Азот-Сервіс", українські «Нортіма» і "Фрунзе-Флора", хоча інтерес виявили 12 компаній. Стартова ціна заводу, встановлена Фондом державного майна, становила 4 млрд. грн. Запропонована ціна «Нортіма» в розмірі 5 млрд. грн. була переможною. Однак, за остаточним рішенням Комісії аукціон був визнаний таким, що не відбувся через змову учасників. Основною причиною анулювання результатів стала необґрунтовано низька ціна. Ринкова ціна заводу оцінювалась приблизно на рівні 1 млрд.



Джерело: звіти Міністерства фінансів



* план від 28 грудня 2007 р. (12 грудня 2008 р. план було знижено до 607 млрд. грн.)

** Державний бюджет 2010

Джерело: ФДМУ

дол. США. «Нортіма» подала позов щодо оскарження рішення Комісії в суді і до кінця року так і не отримала назад сплачену ФДМУ суму гарантії, що дедалі більше погіршує інвестиційний клімат в Україні

Націоналізація. Луганськтепловоз було продано в 2007 році російському інвестору «Брянський машинобудівельний завод» за 292,505 млн. грн. (54 млн. дол. США), лише із надбавкою у ціні у 500 000 грн. Зацікавлені сторони з України негайно ініціювали ряд судових процесів з метою скасування результатів аукціону. У 2009 році відповідно до судового рішення, ухваленого в жовтні 2008 року, було повернуто 76% акцій Луганськколомотиву на баланс ФДМУ. ФДМУ відразу оголосив про свої плани реприватизувати об'єкт до кінця 2009 року. Однак, цього не було здійснено.

Трансформація власності в енергетичному секторі. Спроби продати пакети акцій енергетичних компаній були не настільки успішними, як очікувалося Урядом. ФДМУ продав лише два міноритарні пакети акцій із 6 запропонованих обленерго – «Львівобленерго» (26,98%) за 198 млн. грн. і «Чернігівобленерго» (25%) за 224 млн. грн. Пакети акцій Полтава-, Прикарпаття-, Суми- та Одесаобленерго не були продані через відсутність претендентів. Подальша трансформація енергетичного сектору, приватизація контрольних пакетів акцій держави в 14 Обленерго та їх виділення із статутного капіталу НАК "Енергетична компанія України" не мали місця.^{xvii} Приватизація блокуючих пакетів акцій (25%+1 акція) обленерго є привабливими, насамперед, для існуючих акціонерів. У разі продажу контрольних пакетів кількість претендентів може бути вищою.

Бізнес-клімат: Динаміка оцінок та очікувань ділових кіл у 2009 році

Ділові очікування у 2009 році. Аналіз динаміки щоквартальних оцінок та очікувань керівників українських промислових підприємств щодо змін бізнес-середовища загалом та показників роботи підприємств зокрема засвідчив наявність двох періодів у 2009 році: перший – з лютого по червень 2009 року, що характеризувався зниженням економічної активності, уповільненням темпів росту виробництва, низькими оцінками показників ділового клімату; другий – з липня по листопад 2009 року, коли спостерігались тенденції до покращення оцінок ділового клімату та виробничих планів підприємств.

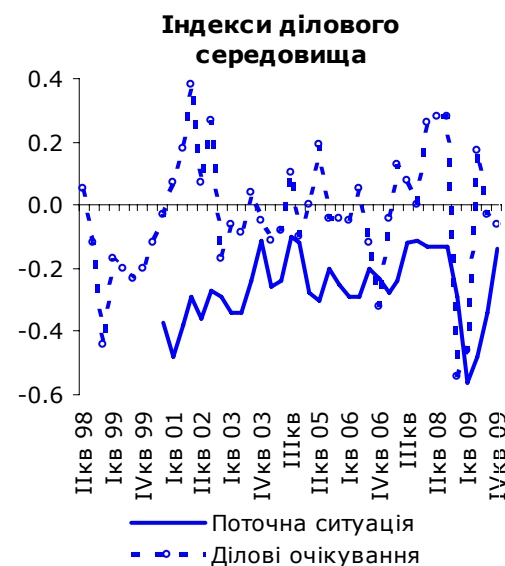
Кінець 2008 – початок 2009 років був позначений загостренням фінансово-економічної кризи в країні, що відобразилось у відчутному зростанні песимістичних настроїв серед ділових кіл. Два квартали поспіль більшість опитаних керівників підприємств (58,0% у листопаді 2008 року та 58,3% в лютому 2009 року) очікували погіршення загальної економічної ситуації протягом наступних шести місяців. Ця тенденція була характерною для підприємств усіх галузей промисловості, форм власності та розмірів.

В IV-му кварталі 2008 року відбулось значне уповільнення темпів росту промислового виробництва. В I-му кварталі 2009 року понад дві третини опитаних менеджерів підприємств (68,0%) прогнозували подальше скорочення обсягів виробництва. Індекс очікуваного виробництва зменшився з -0,38 на IV-й квартал 2008 року до -0,56 на I-й квартал 2009 року. У I-му кварталі прогнози менеджерів справдилися майже повністю. Значення фактичного індексу виробництва для цього кварталу становило -0,55. Про скорочення виробництва повідомили 67,4% опитаних менеджерів.

У квітні 2009 року вперше за останні півроку зафіксовано відчутне покращення очікувань керівників українських підприємств щодо позитивних змін ділового середовища. Індекс очікуваних змін ділового середовища, який відображає оцінки респондентів майбутньої загальнооекономічної ситуації, зріс на 63



Джерело: Звіти ФДМУ



Джерело: Опитування ІЕД

пункти (з -0,46 в лютому до 0,17 у квітні). Таке збільшення сталося за рахунок суттєвого підвищення частки опитаних керівників, що сподівались на позитивні зміни (з 10,6% в лютому до 33,6% у квітні). Зростання ділового оптимізму у квітні суттєво позначилось на виробничих планах підприємств: індекс очікуваного виробництва істотно збільшився з -0,56 на I-й квартал до 0,19 на II-й. Серед всіх опитаних менеджерів, частка тих, хто планував збільшити випуск продукції у II-му кварталі порівняно до I-го, становила 40,1%.

У липні оцінка ділового середовища керівниками підприємств, порівняно з квітнем, дещо покращилась: значення відповідного індексу підвищилось з -0,48 до -0,34. В той же час, очікування менеджерів щодо майбутніх змін загальноекономічної ситуації погіршились. Індекс ділових очікувань зменшився з 0,17 у квітні до -0,03 в липні.

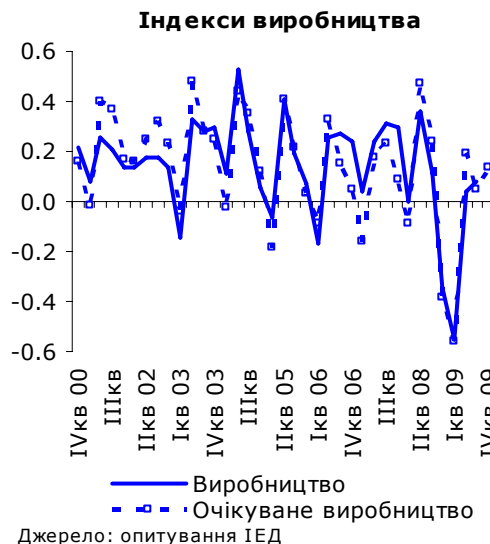
В II-му кварталі, як і очікували менеджери, відбулось значне покращення основних показників роботи підприємств. Зокрема, спостерігалось збільшення темпів росту промислового виробництва, що відобразилось у підвищенні значення індексу виробництва з -0,55 в I-му кварталі до 0,04 в II-му. Отже, тенденція зменшення темпів виробництва, що фіксувалась з середини 2008 року, була призупинена. Разом з тим, в III-му кварталі керівники підприємств не планували суттєвого поживавлення виробничої активності. Зокрема, майже половина опитаних в липні керівників підприємств (49,1%) зазначили, що не мають намірів змінювати обсяги випуску у III-му кварталі порівняно до II-го, тоді як планували збільшити випуск продукції 27,8% опитаних.

У жовтні 2009 року менеджери підприємств будували обережні виробничі плани на IV-й квартал та не очікували суттєвих змін загальноекономічної ситуації у наступні 6 місяців. Причинами цього були як сезонні фактори вповільнення виробничої активності, так і фактор близьких президентських виборів, напередодні яких бізнес не підвищуватиме активності, не будучи впевненим у майбутній економічній політиці влади після виборів.

Регуляторний клімат. Частка менеджерів, на думку яких регуляторний клімат є вагомим перешкодою діяльності, після зменшення в лютому 2009 року порівняно до листопада 2008 року з 23,1% до 20,7%, в квітні порівняно до лютого збільшилась з 20,7% до 37,7%. В липні важливість цієї перешкоди досягла свого найбільшого значення за 13 років проведення моніторингу (49,0%). Проте в жовтні вона зменшилась до 33,8%.

Водночас, слід зазначити, що абсолютне значення цього показника та його динаміка суттєво різняться залежно від розміру підприємств. Для малих підприємств значення показника збільшувалось щокварталу. Проте у жовтні зафіксовано зменшення числа менеджерів, які вважають регуляторний клімат перешкодою розвитку бізнесу — до 40,0%. У групі підприємств середнього розміру число менеджерів, на думку яких регуляторний клімат є суттєвою перешкодою діяльності, збільшувалось два квартали поспіль і в липні досягло найбільшого за час проведення опитування, значення — 51,5%. Проте в жовтні воно скоротилось вдвічі — до 25,5%. В групі великих підприємств число менеджерів, які відзначили регуляторний клімат в якості вагомий перешкоди діяльності, після зростання в квітні та липні, зменшилось до 35,8% в жовтні.

Ринок запозичень. Клімат на ринку запозичень у 2009 році характеризувався, з одного боку, незмінністю обсягу пропозиції короткострокових банківських кредитів у I-му та II-му кварталах та її збільшенням в III-му кварталі. Частка менеджерів, які вважають, що банки готові надати короткострокові кредити такому підприємству як їхнє, становила 33,5% в I-му кварталі і 34,1% в II-му, тоді як в III-му кварталі ця частка підвищилась до 37,4%. Для довгострокових кредитів значення відповідного



показника зменшилось з 29,2% в I-му кварталі до 22,7% в II-му, однак зросло до 27,8% в III-му кварталі.

З другого боку, доступність короткострокових кредитів для підприємств, на думку менеджерів, у I-му та II-му кварталах залишалась незмінною, а довгострокових — у II-му кварталі зменшилась порівняно до I-го. Частка менеджерів, які погоджуються з думкою, що їхнє підприємство може взяти короткостроковий кредит у I-му кварталі становила 22,5%, у II-му — 20,7%. Для довгострокових кредитів значення відповідного показника знизилось з 17,5% у I-му кварталі до 12,4% в II-му.

У III-му кварталі доступність кредитів (як коротко-, так і довгострокових) для підприємств збільшилась. Число менеджерів, які вважали, що їх підприємство може дозволити собі взяти короткостроковий кредит, становило 27,4%, довгостроковий — 19,8%.

Інвестиційний клімат. За результатами дослідження, присвяченого інвестиційній діяльності підприємств, яке проводиться у січні-лютому кожного року, серед всіх опитаних керівників підприємств понад дві третини (69,3%) не планували здійснювати інвестиції у 2009 році, і лише 30,7% керівників мали наміри активізувати інвестиційну діяльність впродовж 2009 року, тоді як у 2008 році частка менеджерів підприємств, що здійснили інвестиції, становила 47,8%. Про зменшення кількості інвестицій у 2009 році порівняно до 2008-го року повідомляли керівники підприємств усіх галузей промисловості, форм власності та розмірів.

Серед керівників підприємств, які планували інвестиції на 2009 рік, понад три чверті (78,3%) відзначили, що вони будуть меншими, ніж минулого року, і лише 2,9% опитаних мали наміри збільшувати інвестиції, 18,8% керівників вважали, що кількість інвестицій не зміниться порівняно до 2008 року.

У 2009 році керівники підприємств планували активніше залучати власні кошти і менше користуватись кредитами українських банків. Очікувалось, що ці показники становитимуть 86,0% та 8,7% відповідно.

Як свідчать результати опитування, у 2009 році продовжилась тенденція до збільшення числа менеджерів, які оцінюють поточний період як несприятливий для купівлі нового обладнання, зважаючи на загальноекономічну ситуацію в цілому та ситуацію на їхніх підприємствах. У 2009 році ця частка істотно зросла до 88,6%, тоді як у 2008-му році вона становила 66,3%.

За результатами опитування, серед основних перешкод, що стримували керівників підприємств при плануванні інвестицій у 2009 році, перші три місця посіли нестабільна політична ситуація (66,7%), недостатні прибутки (58,6%) та побоювання виникнення/збільшення заборгованостей (24,2%).

Фінансовий стан підприємств: Великі збитки

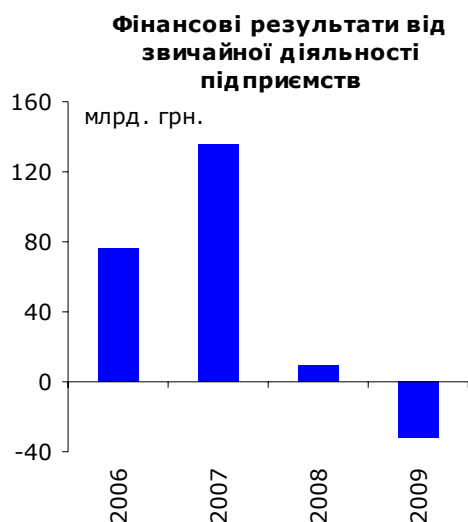
2009 рік став випробувальним щодо стабільності українських підприємств під час глобальної фінансової та економічної кризи. Наслідки кризи в 2008 році були значними з огляду скорочення доходів, однак річні фінансові результати українських підприємств залишилися позитивними - 8,9 млрд. грн. У 2009 році український бізнес зазнав збитків обсягом 31,6 млрд. грн.

Традиційні лідери показників економічної діяльності – промислові Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Харківська області і м. Київ - мали найвищий рівень збитків у 2009 році. Промисловий сектор став збитковим. Зі значними проблемами зіткнулись підприємства хімічної та металургійної промисловості, які представлені у цих регіонах. Разом з тим, такі галузі, як харчова промисловість і видобуток залізної руди, залишилися прибутковими (5 млрд. грн. і 4 млрд. грн., відповідно).

Сектор транспорту і зв'язку подвоїв прибуток у 2009 році. У сільському господарстві дещо збільшилися прибутки в 2009 (на



Джерело: опитування ІЕД



Джерело: Держкомстат

3%) внаслідок гарного врожаю. Водночас, торговельні компанії втратили 2,1 млрд. грн. через падіння платоспроможного попиту. Не вдалося повернутися до прибутковості і фінансовому сектору, збитки якого склали 37 млрд. грн., та що виживав головним чином завдяки підтримці НБУ і держави.

Інфляція: Споживча інфляція сповільнилась у 2009 році

У 2009 році споживча інфляція сповільнилась до 12,3% дпр в грудні з 22,3% в грудні 2008 року. Сповільнення інфляції супроводжувалось структурними змінами. З 2004 року до початку кризи ціни на харчові продукти та комунальні послуги були головними рушіями інфляції. У 2009 році очікування щодо знецінення гривні призвели до зростання цін, що мало ширшу базу, а ціни на продовольчі товари та комунальні послуги зростали повільніше, ніж середній показник через низьку частку імпорту в цих групах товарів і державне втручання.

З боку попиту ціни визначались пригніченим споживчим попитом, що був обмеженим через низьке зростання номінальних доходів, високий борговий тягар і майже повну відсутність кредитування домогосподарств. Накопичення заощаджень у формі готівкових доларів також обмежувало готівку в обертання та попит. Оскільки домогосподарства придбали 8,4 млрд. дол. США у 2009 році, готівка в обертанні збільшилась лише на 1,5% дпр в грудні. В цілому, номінальні кінцеві витрати домогосподарств у 2009 році зросли лише на 1,3% проти зростання на 37,6% в 2008 році.

З боку пропозиції ціни були підтримані зростаючими витратами на енергоносії для бізнесу. Зокрема, ціни на бензин збільшились приблизно на половину. Інфляційні очікування збільшились після знецінення гривні в останньому кварталі 2008 року та залишались високими протягом року. Відповідно до опитувань підприємств, проведених НБУ, очікувана 12-місячна інфляція в 2009 році була в проміжку 15-20%.

Уряд намагався обмежити зростання цін, утримуючи тарифи на газ та електроенергію для населення і промисловості фіксованими. Він також розширив регулювання цін на харчові продукти та ліки. Водночас уряд сприяв зростанню ІСЦ шляхом збільшення акцизних зборів. Вклад зростання цін на алкогольні напої і тютюнові вироби до зростання ІСЦ становив 1,7%. Загалом дії уряду дещо стримали зростання споживчих цін у 2009 році, але заклали підґрунтя для вищої інфляції в майбутніх роках.

Монетарна політика: Грошова маса зменшилась в 2009 році

В грудні 2009 році грошова маса зменшилась на 5,5% дпр. Падіння виникло, насамперед, через порівняно обмежувальну монетарну політику НБУ. Зокрема монетарна база в грудні 2009 році зросла на 4,4% дпр, в той час як протягом всіх попередніх місяців вона була меншою порівняно із відповідними місяцями 2008 року. Іншою причиною зниження грошової маси було скорочення масштабів фінансового посередництва. Частка готівки в грошовій масі збільшилась до 32,2% в кінці 2009 року з 30,0% в кінці 2008 року. Це падіння відбулось через високі вилучення вкладів з банків в першій половині 2009 року. Банки також накопичували ліквідність і не були схильними до кредитування: частка банківських резервів^{xvii} збільшилась більш ніж вдвічі з 6,2% в грудні 2008 року до 13,0% в грудні 2009 року.

Зростання грошової бази було обмежене до 8 млрд. грн. в 2009 році, хоча НБУ надав великі обсяги ліквідності в систему. НБУ збільшив свої вимоги до уряду на 33,3 млрд. грн. протягом року переважно через викуп державних облігацій. Крім того НБУ збільшив свої кредити комерційним банкам на 21,8 млрд. грн. (до 87,5 млрд. грн.). Включаючи перекази прибутків до бюджету загальна ліквідність створена НБУ досягала 60 млрд. грн. Уряд також створював ліквідність через зменшення залишків на

Динаміка монетарної бази та індекса споживчих цін



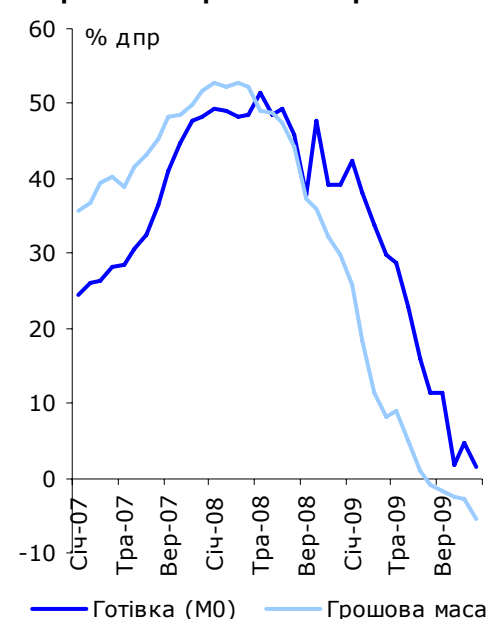
Джерело: Держкомстат, НБУ

Складові ІСЦ



Джерело: Держкомстат

Зростання грошових агрегатів



Джерело: НБУ

Єдиному казначейському рахунку та обмін кредитів МВФ на гривні на загальну суму 40 млрд. грн.

Однак приблизно 100 млрд. грн. додаткової ліквідності були переважно використані для покупки іноземної валюти. НБУ продав понад 10 млрд. доларів США в 2009 році. Намагання НБУ вилучити ліквідність через продаж депозитних сертифікатів мали неоднозначні результати: обсяги депозитних сертифікатів у власності банків коливались протягом року від нуля до 6 млрд. грн. Чистий результат за рік – збільшення депозитних сертифікатів в обігу на 0,7 млрд. грн. НБУ також вилучив 5,8 млрд. грн. через зміни резервних вимог.

Загалом НБУ запровадив небагато змін до резервних вимог у 2009 році. Резервні вимоги для вкладів на вимогу в іноземній валюті були збільшені з 5 до 7% в січні 2009 року, а в лютому резервні вимоги для коштів отриманих від нерезидентів були зменшені з 4% до 2%. Нормативи пізніше не змінювались, але з серпня банки були зобов'язані тримати спочатку 40%, а потім 50% від обов'язкових резервів на спеціальному рахунку в НБУ. Таким чином половина обов'язкових резервів була по суті заморожена НБУ.

Хоча НБУ збільшив свої кредити банкам на 22 млрд. грн. через рефінансування, кошти надавались переважно як кредити фінансової стабілізації строком до 1 року. Загалом 70 проблемних банків отримали стабілізаційних кредитів на суму 48 млрд. грн.

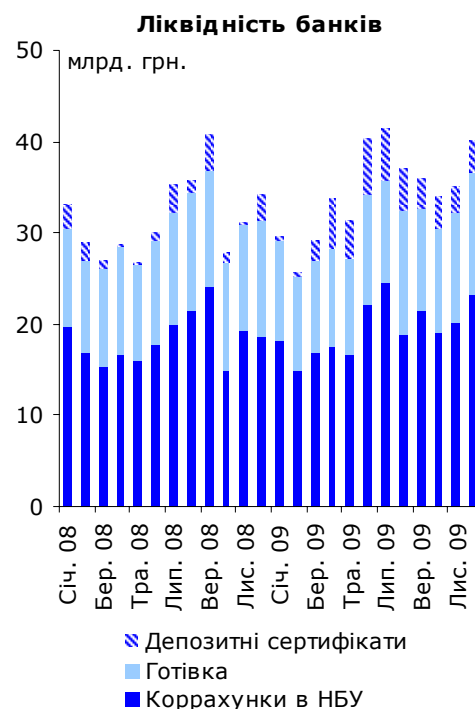
Водночас звичайні канали рефінансування були по суті перекриті. НБУ був зобов'язаний Законом про Державний бюджет проводити рефінансування лише відповідно до погоджених з урядом правил. Поки уряд і НБУ виробили їх в кінці січня рефінансування майже зупинилось. В лютому і березні рефінансування сповільнилось оскільки деякі кредити вимагали схвалення представника уряду. В березні Верховна Рада скасувала це положення, відновлюючи незалежність НБУ в сфері монетарної політики. Незважаючи на це, звичайне рефінансування залишалось невеликим. НБУ надавав в середньому 51 млн. грн. рефінансування овернайт в день протягом 2009 року,^{xviii} а оборот інших видів рефінансування становив лише 3,2 млрд. грн. Таким чином зміни ставок рефінансування були неважливими, хоча вони коливались від 13 до 18% протягом року.

Отже, монетарна політика НБУ була відносно жорсткою, оскільки його інтервенції на валютному ринку допомогли стерилізувати ліквідність створену через інші канали. В свою чергу це обмежувало монетарний тиск на інфляцію, хоча падіння монетарної маси було меншим ніж падіння економічної активності.

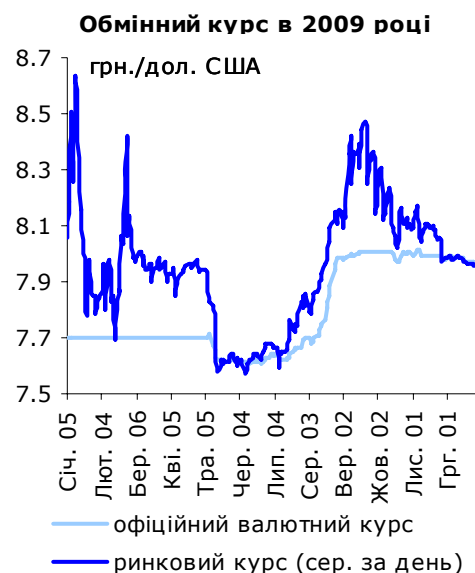
Валютна політика: Гривня була стабільнішою після знецінення в 2008 році

В 2009 році гривня поступово стала стабільнішою по відношенню до долара США. В першому кварталі 2009 року міжбанківський обмінний курс коливався в проміжку 7,5-8,5 грн. за дол. США протягом більшої частини кварталу, хоча спостерігалось декілька стрибків обмінного курсу до 8,5-8,9 грн. за дол. США через ряд причин, включаючи газову кризу, невизначеність щодо фінансування МВФ та піки попиту, викликані великими запланованими платежами. Коливання курсу посилювались через недостатню ліквідність ринку. За даними НБУ середній міжбанківський курс гривні в першому кварталі був 8,00 грн. за дол. США а середній готівковий курс^{xix} становив 8,27 грн. за дол. США. НБУ був змушений витратити 4,4 млрд. дол. США для підтримки гривні зокрема через значний попит населення на готівкову іноземну валюту. Так, населення купило іноземну валюту в еквіваленті 2,5 млрд. дол. США, а також зняло з депозитів в іноземній валюті 1,7 млрд. дол. США.

В другому кварталі 2009 року потоки капіталу стали збалансованішими, а експорт дещо збільшився. Успішне завершення переговорів з МВФ зменшило очікування щодо



Джерело: НБУ



Джерело: НБУ

знецінення гривні, а банки і населення зменшили пропозицію гривні на валютному ринку. В результаті гривня пройшла позначку 8 грн. за дол. США і посилилась до 7,60-7,80 грн. за дол. США під час більшої частини травня та червня. НБУ зменшив інтервенції до 1,8 млрд. дол. США в другому кварталі, а основна частина коштів була використана для оплати імпортованого газу.

В третьому кварталі попит на іноземну валюту підвищився через ряд факторів. В другому кварталі монетарна база збільшилась на 14 млрд. грн., збільшуючи потенційну пропозицію гривні. Значні виплати по зовнішньому боргу були заплановані на серпень і вересень. В результаті знову збільшились девальваційні очікування, що збільшило попит на готівкові долари. Загалом курс гривні до долара США збільшився до 7,98 в серпні і до 8,25 у вересні із максимумами до 8,3-8,5 грн. за долар США. У відповідь НБУ збільшив інтервенції, щоб попередити подальше знецінення гривні.

В останньому кварталі 2009 року коливання курсу гривні зменшились і гривня поступово укріплювалась без особливого втручання НБУ, оскільки попит і пропозиція були близькими до балансу. Інтервенції проводились переважно для оплати імпортного газу і постачання субсидованої іноземної валюти домогосподарствам, що повертали кредити в іноземній валюті. В листопаді і грудні було декілька випадків, коли НБУ купував іноземну валюту для зменшення коливань валютного курсу.

Офіційний валютний курс. З 1 січня до 7 травня НБУ утримував офіційний курс гривні до долара США на рівні 7,7 грн. за дол. США. Але у відповідь на вимогу МВФ НБУ прийняв постанову, що передбачала встановлення офіційного курсу в межах 2% від середнього міжбанківського курсу за минулий день. Він утримував офіційний курс в передбачених межах до кінця липня. В серпні і вересні НБУ відмовився збільшувати курс вище 8,02 грн. за дол. США. В четвертому кварталі міжбанківський валютний курс повернувся до рівня близького до офіційного, що коливався в межах 7,96-8,02 грн. за дол. США.

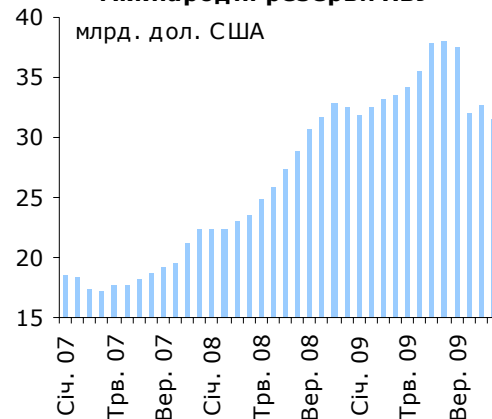
Фінансові ринки: Збитки було обмежено

Банківський сектор. Як і очікувалось українська банківська система у 2009 році зіткнулася одночасно зі скороченням депозитів та кредитів. Загальний обсяг депозитів скоротився на 6,9% дпр до 335,0 млрд. грн. Найбільше падіння спостерігалось на початку року. Починаючи з березня депозити домогосподарств почали повільно зростати на місячній основі. Протягом року переважно зростали депозити саме в іноземній валюті, що, ймовірно, частково пов'язано із низьким рівнем довіри до національної валюти. Частка депозитів домогосподарств в іноземній валюті зросла з 49,5% в грудні 2008 року до 52,8% в 2009 році. Строкова структура депозитів домогосподарств теж змінилась. Оскільки українці все ще не довіряли банкам, частка депозитів на вимогу та короткострокових депозитів виросла з 44,3% від загального обсягу депозитів в грудні 2008 року до 72,6% в грудні 2009. Таким чином, незважаючи на скорочення доходів та збільшення безробіття, українці утримували значну частину своїх заощаджень в банках.

Українські підприємці зіткнулися з фінансовими проблемами протягом більшої частини року на фоні скорочення попиту. В результаті рівень їх ліквідності зменшився. Депозити юридичних осіб скоротилися на 18,0% дпр до 116,5 млрд. грн.

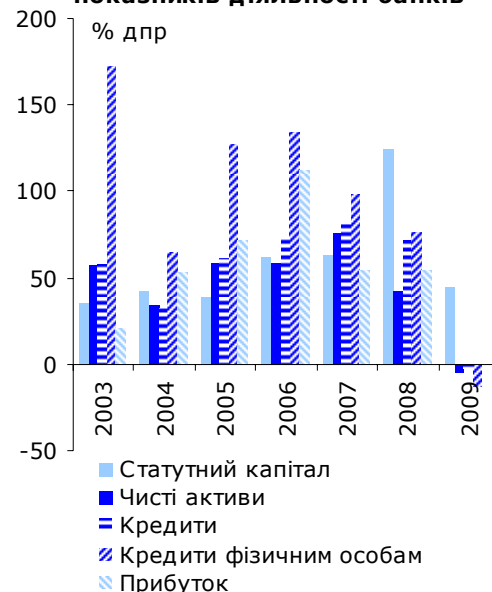
У 2009 році загальний обсяг кредитів скоротився на 1,5% дпр до 723,3 млрд. грн. переважно через скорочення кредитів в іноземній валюті, оскільки таке кредитування було обмежене, а потім заборонено для більшості позичальників за винятком експортерів. Нове кредитування було переважно спрямоване в підприємства переробної промисловості, торгівлі та операцій з нерухомістю, де короткостроковий ресурс є особливо важливим для забезпечення ведення бізнесу. Частка сумнівних кредитів підприємств виросла до 11,3% у 2009 році з 2,3% у 2008 році.

Міжнародні резерви НБУ



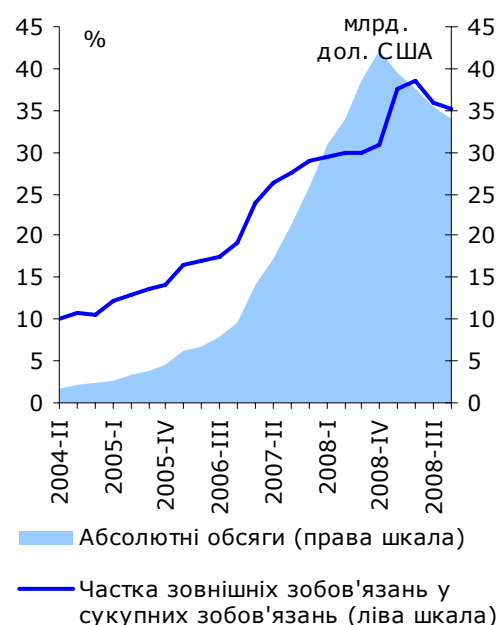
Джерело: НБУ

Темпи приросту окремих показників діяльності банків



* в 2009 році банки отримали збиток в 28 млрд. грн.

Зовнішні зобов'язання банківського сектору



Джерело: НБУ

Кредити домогосподарствам скоротились на 14,0% дпр насамперед через небажання банків видавати кредити. Попит на кредити також скоротився через значне підвищення ставок по кредитах. Більша частка нових кредитів, ймовірно, пояснювалась реструктуризацією старих боргів. З метою полегшення обслуговування кредитів в іноземній валюті домогосподарствами та підприємствами, НБУ нову практику валютних аукціонів, коли домогосподарства мали право купити іноземну валюту за дешевшим курсом, ніж поточний міжбанківський курс, для цілей обслуговування раніше взятих кредитів в іноземній валюті.

Незважаючи на скорочення депозитів та кредитів в економіку процентні доходи та видатки виросли до 121,1 млрд. грн. та 66,6 млрд. грн. (на 37,1% та 13,1% відповідно). Основною причиною зростання була девальвація валютного курсу. Зростання процентних доходів понад процентні видатки було забезпечено високою часткою кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі кредитів в економіку країни. Незважаючи на високий чистий процентний дохід, зростання резервів під проблемну заборгованість призвело до збитків банків на рівні 28,0 млрд. грн. Більша частка резервів під проблемні кредити (74,8%) була акумульована в першій групі банків.

Водночас банки спромоглися збільшити власний капітал на 36,7 млрд. грн. Це зростання було частково забезпечене рекапіталізацією Укрексімбанку (6,9 млрд. грн.) та трьох системних банків, включаючи Родовід, банк Київ та Укрпромбанк (на них припадало 9,67 млрд. грн.). Проте рекапіталізація системних банків за участю держави не була такою ефективною, як очікувалось. Врешті-решт було прийнято рішення ліквідувати Укрпромбанк та було розпочато процес повернення депозитів, а його активи було передано до Родовіду. Загальна чисельність банків, що перебували в процедурі ліквідації сягнула 14. Ці банки переважно належали до 3-4 груп, тому їх банкрутства не сильно впливають на національну банківську систему. Водночас, у 2009 році Дойче Банк (*Deutsche Bank*) відкрив свою дочірню установу в Україні. Поряд з ефективною виплатою або реструктуризацією зовнішніх боргів українських фінансових установ, це зробило свій внесок в покращення міжнародного іміджу українських банків.

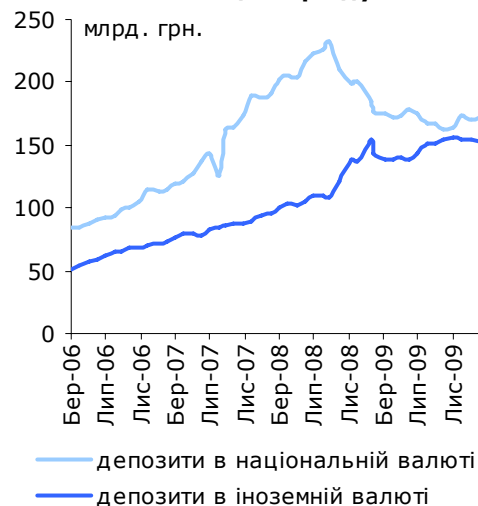
Таким чином 2009 рік був роком змін стратегії заощаджень українських економічних агентів та стратегій кредитування українськими банками. Фактично всі очікувані ризики реалізувалися, в той час як майже всі фінансові установи спромоглися вижити.

Фондовий ринок. Ранньої весни спостерігалось стрімке зниження індексу ПФТС. Це сталося переважно через проблеми українських виробників. Після того індекс почав зростати, в той час як обсяги торгів були все ще нижчими, ніж перед кризою.

Пізніше протягом року ринок був підтриманий новинами щодо отримання кредиту від МВФ та вчасними виплатами або реструктуризацією зовнішніх боргів великими українськими корпораціями, що надало позитивні сигнали торгівцям. Покращення на зовнішніх ринках та деяка стабілізація макроекономічної ситуації призвели до того, що індекс коливався в районі 600 пунктів наприкінці 2009 року. Основною ознакою ринку ПФТС у 2009 році було домінування резидентів (більше 50% загальних обсягів торгів припадало на цих гравців), оскільки іноземці сконцентрували свою увагу на розвинених ринках, які були підтримані державними стимулюючими пакетами. Крім того, ймовірно, що частина операцій проводилась внутрішніми гравцями з метою підтримати ринок.

Станом на 31 грудня індекс ПФТС сягнув 572,3 пункти, що на 90% вище, ніж на початок року, проте залишаючись вдвічі нижчим за показники початку 2008 року. Мінімум на рівні 199,1 був 9 березня, тоді як максимум (661,1) було досягнуто 16 жовтня. У 2009 році загальний обсяг торгів сягнув 15,8 млрд. грн. порівняно з 43,0 млрд. грн. роком раніше.

Банківські депозити на кінець періоду



Джерело: НБУ

Індекс ПФТС в 2008-2009 рр.



Джерело: ПФТС

- i Закон України No. 922-17 "Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання негативним наслідкам впливу світової фінансової кризи на розвиток агропромислового комплексу" від 4 лютого 2009 року
- ii Постанова Кабінету Міністрів No. 1058 від 7 жовтня 2009 року
- iii Постанова Кабінету Міністрів No. 86 від 4 лютого 2009 року
- iv Постанова Кабінету Міністрів No. 463 від 13 травня 2009 року
- v Закон України No. 1782 "Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи" від 22 грудня 2009 року
- vi Закон України No. 2254-VI "Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників" від 13 травня 2010 року
- vii Новим урядом цю схему було скасовано у травні 2010 року з метою поширення на сільськогосподарські підприємства загальної схеми відшкодування заборгованостей з ПДВ через випуск державних ПДВ-облігацій.
- viii Закон України No. 925 "Про внесення змін до Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»" від 5 лютого 2009 року
- ix Наказ Державного комітету ветеринарної медицини No. 149 від 20 травня 2009 року
- x Закон України No. 1391 "Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива" від 21 травня 2009 року
- xi Постанова Кабінету Міністрів No. 468 «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» від 13 травня 2009 року
- xii Закон України No. 1778 "Про внесення змін до Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» щодо інформування громадян про наявність у харчових продуктах генетично модифікованих організмів (ГМО)» від 17 грудня 2009 року; Закон України No. 1779 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання інформації про вміст у продукції генетично модифікованих компонентів" від 17 грудня 2009 року
- xiii Постанова Кабінету Міністрів №775 від 10 червня 2009 року
- xiv Закон України №1164 від 19 березня 2009 року
- xv Постанова НКРЕ №57 «Про граничний рівень ціни на газ для промислових споживачів» від 29 січня 2009 року
- xvi Постанова НКРЕ №948 «Про граничний рівень ціни на газ для виробників азотних мінеральних добрив» від 14 серпня 2009 року
- xvii У 2009 році пасажирооборот склав 88,5% від значення 2008 року, зокрема 91,0% - залізничного транспорту і 90,2% - автомобільного. Вантажоборот 2009 року склав 77,5% від показника попереднього року, зокрема 76,3% - залізничного транспорту і 90,5% - автомобільного.
- xviii Кумулятивне річне зростання тарифів на внутрішні перевезення пасажирів склало 9,5% для плацкартних вагонів і 15% для купе (Наказ МТЗУ «Про затвердження Тарифів на перевезення пасажирів, багажу і вантажобагажу залізничним транспортом у внутрішньому сполученні» від 23 лютого 2009 року №205)
- xix У січні 2009 р. МТЗУ зобов'язало регіональні залізниці запровадити місячну індексацію приміських залізничних тарифів та укласти жорсткі домовленості із місцевою владою щодо повної компенсації перевезень пільгових категорій пасажирів // UNIAN// <http://economics5.unian.net/rus/detail/3676>
- xx Наказ МТЗУ «Про затвердження Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги та Коефіцієнтів, що застосовуються до Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги» та «Коефіцієнти, що застосовуються до тарифів Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги» від 26 березня 2009 р. №317.
- xxi «Лемтранс» (10500 вагонів), «Укренерготранс» (3047), «Укрметалурггтранс» (1311), «Ексімтранс» (493), металургійні підприємства (5500) і т.д.

- xxii У той же час загроза втрати клієнтів змусили МТЗУ запровадити понижуючі коефіцієнти на значну частину вантажів, що перевозяться УЗ, зокрема на метали (Наказ МТЗУ «Про затвердження Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги та Коефіцієнтів, що застосовуються до Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги» та «Коефіцієнти, що застосовуються до тарифів Збірника тарифів на перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України та пов'язані з ними послуги» від 26 березня 2009 р. №317).
- xxiii Постанова КМУ «Про першочергові заходи щодо стабілізації ситуації, що склалася в гірничо-металургійному та хімічному комплексі» від 14 жовтня 2008 р. №925
- xxiv Період дії пільгових тарифів було подовжено до 1 липня 2010 року (Постанова КМУ «Деякі питання стабілізації роботи підприємств хімічної галузі та гірничо-металургійного комплексу» від 24 березня 2010 р. №289)
- xxv Постанова КМУ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2008 р.» від 23 грудня 2009 р. №1425
- xxvi Транспортні затрати складають приблизно 10% собівартості, яка, до того ж, значно впала у 2009 році.
- xxvii Постанова КМУ «Про забезпечення прозорості державної тарифної політики щодо перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України» від 16 грудня 2009 р. №1392.
- xxviii Транзит вантажів залізницею скоротився на 31,7% у 2009 році. А обсяги транзитних вантажів, оброблюваних у морських портах України, зменшилися на 21,3%.
- xxix Зміни та доповнення до Тарифної політики УЗ 2009// <http://uz.gov.ua/?m=info.normdocs.tarpolmain.tarpolUZ2007.izmUZ2007&lng=uk>
- xxx У жовтні 2009 року МТЗУ запровадило значні (18-50%) знижки до граничних акордних ставок плати за виконання навантажувально-розвантажувальних робіт з транзитними вантажами в 9 портах до 1 квітня 2010 року (Наказ МТЗУ «Про Розміри знижок до граничних акордних ставок плати за виконання навантажувально-розвантажувальних робіт з транзитними вантажами в портах України» від 15 вересня 2009 року №958). Також КМУ дозволив зменшити канальні збори на 15% у деяких українських портах та деякі збори для суден у закордонному плаванні на суму ПДВ (Постанова КМУ «Про внесення змін до пункту 18 Положення про портові збори» від 7 жовтня 2009 р. №1215 та Постанова КМУ «Про внесення змін до пункту 11 Положення про портові збори» від 7 жовтня 2009 р. №1306).
- xxxi Згідно з МТЗУ, в Україні послуги автомобільного транспорту надають 100,1 тис. підприємств.
- xxxii Постанова КМУ «Питання стабілізації цін на внутрішні вантажні автомобільні перевезення» від 25 лютого 2009 р. №226
- xxxiii Матеріали інформаційного агентства Cbonds// <http://www.cbonds.info>
- xxxiv ереговори між УЗ та Barclays Bank PLC щодо реструктуризації боргу успішно завершилися у травні 2010 року.
- xxxv Наприклад, з 10 січня 2009 року деякі ставки акцизних зборів на транспортні засоби та бензин зросли у 1,5-10 разів (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування» від 25 грудня 2008 року №797-VI).
- xxxvi Постанова КМУ «Про проведення вексельних розрахунків щодо фінансування деяких заходів, пов'язаних з підготовкою та проведенням фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» від 29 липня 2009 р. №841
- xxxvii Кредитна угода між ЄБРР та ДП «Іллічівський морський торговельний порт» про позику у 26 млн. євро на 15 років на модернізацію набула чинності у травні 2009 року. А у жовтні 2009 року ЄБРР оголосив про свою підтримку розвитку логістичного сервісного центру на території Одеського порту шляхом надання позики у 27 млн. дол. США.
- xxxviii Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного управління автомобільними дорогами загального користування» від 4 лютого 2009 р. №125-р. Див. деталі у Моніторингу інфраструктури України №10// http://www.ier.com.ua/docs/imu/imu_10_ua.pdf.
- xxxix Рішення Укравтодору від 28 квітня 2009 р. №№176-185

- xI Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг"» від 15 січня 2009 року №891-VI
- xii Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010 - 2015 роки» від 16 грудня 2009 р. №1390.
- xiii Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної програми реформування залізничного транспорту» від 27 грудня 2006 р. N 651-р.
- xiii Рішення НКРЗ «Про затвердження Порядку регулювання тарифів на загальнодоступні телекомунікаційні послуги» від 2 квітня 2009 року №1438
- xiv Рішення НКРЗ «Про затвердження Порядку регулювання тарифів на універсальні послуги поштового зв'язку» від 20 січня 2009 року №1301
- xiv Рішення НКРЗ «Про затвердження Граничних тарифів на універсальні послуги поштового зв'язку» від 4 грудня 2008 року №1244
- xvi Наказ МТЗУ «Про затвердження Тарифів на приймання та доставку вітчизняних періодичних друкованих видань за передплатою» від 19 вересня 2008 року №1158
- xvii Наказ МТЗУ «Про затвердження Тарифів на приймання та доставку вітчизняних періодичних друкованих видань за передплатою» від 10 червня 2009 року №665.
- xviii Рішення НКРЗ «Про затвердження Змін до Граничних тарифів на універсальні послуги поштового зв'язку» від 29 жовтня 2009 року №1725
- xix Рішення НКРЗ «Про затвердження Граничних тарифів на загальнодоступні телекомунікаційні послуги» від 28 квітня 2009 року №1491.
- I У жовтні 2008 року «Укртелеком» підняв плату за користування радіоточкою з 1,8 до 6,0 грн. для домогосподарств та з 3,0 до 9,0 грн. – для організацій. У лютому 2009 р. АМК змусив оператора зменшити її до 3,0 грн. та 3,9 грн., відповідно. У червні 2009 р. вона була знову підвищена до 6,0 та 9,0 грн.
- ii «Укртелеком»// <http://www.ukrtelecom.ua/services/providers/sewage>
- iii З 1 січня збір за користування радіочастотним ресурсом став вдвічі вищим для телекомунікаційних операторів. Послуги, пов'язані із користуванням радіочастотним ресурсом, що надаються державним підприємством «Український державний центр радіочастот», стали також більш дорогими. Знижки, запроваджені раніше, були скасовані і нові тарифи вступили в дію з 1 серпня 2009 року. Окрім цього, телекомунікаційні послуги, що надаються Концерном радіомовлення, радіозв'язку та телебачення (PPT) стали дорогими на 23% починаючи з січня 2009 року і на 15,5% - з січня 2010 року.
- iiіi Інтерконнект – зв'язок між двома мережами для взаємного обміну трафіком.
- iv У 2008 р. «Укртелеком» сплачував мобільним операторам 0,5 грн. за хвилину, а мобільні оператори – тільки 0,25 грн. за хвилину.
- iv 95% каналізації належить «Укртелекому» як державному монополісту.
- vi Зокрема НКРЗ затвердила процедуру юридичного встановлення окремих ринків телекомунікаційних послуг (Рішення НКРЗ «Про затвердження Переліку ринків телекомунікаційних послуг в Україні, прийнятих для аналізу з метою попереднього регулювання» від 19 лютого 2009 року №1366), порядок взаєморозрахунків між телекомунікаційними операторами за послуги інтерконнекту (Рішення НКРЗ «Про затвердження Порядку взаєморозрахунків між операторами телекомунікацій за послуги доступу до телекомунікаційних мереж загального користування» від 9 липня 2009 року №1586), порядок доступу до каналізації (Рішення «Про затвердження Порядку доступу до кабельної каналізації електров'язку» від 23 липня 2009 року №1607).
- vii НКРЗ має право регулювати тільки діяльність монополістів та надання загальнодоступних (універсальних) послуг.
- viii Клопотання КМУ про відкладення набуття чинності рішення АМК, яке визначало 8 основних телекомунікаційних операторів монополістами, до 2010 року, від 1 червня 2009 р. За розрахунками ДПА, втрати Державного бюджету могли б скласти 0,1-1,0 млрд. грн. у разі встановлення нижчих ставок інтреконнекту НКРЗ.

- lix Рішення АМК від 25 травня 2009 року.
- lx Президент України двічі призупиняв розпорядження КМУ про проведення тендеру на видачу ліцензії на послуги 3G.
- lxi Відповідно до ліцензійних умов, смуга частот складала 25 МГц, строк – 15 років, початкова ціна – 400 млн. грн.
- lxii Рішення НКРЗ від 27 листопада 2009 року №1762.
- 1. Закон України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009 - 2014 роки», № 1511-VI, від 11.06.2009.
- lxiv Закон України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 - 2010 роки», № 1869-VI, від 24.06.2004
- lxv Закон України «Про внесення змін до статті 9 закону України «Про природні монополії», № 1072-VI, від 05.03.2009.
- lxvi Реальні показники обчислюються на основі середнього ІСЦ за 2009 рік.
- lxvii Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення», №799-VI, від 25 грудня 2008 року
- lxviii Див. Додаток до МЕМУ, № 5, 2009 рік.
- lxix Закон України від 26 грудня 2008 року № 835-VI.
- lxx Закон України №1131-VI від 17 березня 2009 року.
- lxxi З метою збільшення надходжень від ПДВ Уряд вжив додаткових заходів, зокрема, зарахував до доходів від ПДВ надходження від розмитнення спірного газу (1,5 млрд. грн.), який був ввезений на територію України в 2008 році. Крім того, уряд спробував підвищити надходження від ПДВ за рахунок збільшення простроченої заборгованості з відшкодування ПДВ (на 59,0% до 6,2 млрд. грн. з початку року). Проте, план доходів від ПДВ не був виконаний, фактичні надходження від цього податку зменшилися в 2009 році на 8,1% дпр.
- lxxii Відповідно до статті 17 Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних націй про зміну клімату.
- lxxiii Проект Закону «Про Державний бюджет України на 2010 рік» № 5000 від 15 вересня 2009.
- lxxiv 29 жовтня 2009 року Кабінет Міністрів ухвалив постанову №1181, яка регулюватиме питання державного та місцевих бюджетів у 2010 році до ухвалення Закону про Державний бюджет на 2010 рік.
- lxxv Крім того, у відповідності до постанови Кабінету Міністрів №1181 від 29 жовтня 2009 року всі бюджетні установи зобов'язувались збільшити власні доходи в умовах бюджетних обмежень та мінімізувати видатки. Також було дозволено надавати Пенсійному фонду безвідсоткові позики за рахунок бюджетних коштів (з казначейського рахунку) строком на оди рік.
- lxxvi Закон України «Про державний бюджет України на 2010 рік» №2154-VI від 27 квітня 2010 року.
- lxxvii Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива» №1391 від 21 травня 2009 року.
- lxxviii Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» та інших законодавчих актів України» №1474-VI від 5 червня 2009 року.
- lxxix Постанова Кабінету Міністрів «Про тимчасові обмеження щодо здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності на період до 31 грудня 2010 року» №502 від 21 травня 2009 року.
- lxxx Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов ведення бізнесу в Україні» №1759-VI від 15 грудня 2009 року.
- lxxxi Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку із світовою фінансовою кризою» № 923-VI від 4 лютого 2009 року.
- lxxxii Зокрема, щодо оподаткування заробітної плати нерезидентів та роялті.
- lxxxiii Наказ ДПА № 42 від 4 лютого 2009 року.
- lxxxiv Постанова Кабінету Міністрів №1612-р від 23 грудня 2009 року.

- lxxxv Закон України "Про внесення змін до Закону про Державний бюджет на 2009 рік", №1715-IV, від 6 листопада 2009 року
- lxxxvi Постанова Кабінету Міністрів, №480, від 20 травня 2009 року; Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям"", №796-VI, від 24 грудня 2008 року.
- lxxxvii Постанова Кабінету Міністрів, №235, від 11 березня 2009 року
- lxxxviii Постанова Кабінету Міністрів, №198, від 11 березня 2009 року
- lxxxix Закон України "Про внесення змін до Закону про Державний бюджет на 2009 рік", №1715-IV, від 6 листопада 2009 року
- xc Постанова Кабінету Міністрів, №1246, від 26 листопада 2009 року
- xcі Постанова Кабінету Міністрів, №1252, від 26 листопада 2009 року
- xcіі Постанова Кабінету Міністрів, №366, від 14 квітня 2009 року
- xcііі Постанова Кабінету Міністрів, №1224-р, від 14 жовтня 2009 року
- xcіv Проте, це було відображено в офіційній статистиці лише у грудні.
- xcv Казначейські зобов'язання були призначені для реалізації населенню. У вересні Міністерство фінансів запропонувало ці зобов'язання за відсотковою ставкою купону 16% річних та строком обігу 12 місяців. Такий рівень доходності був нижчим за розмір середньорічної ставки за депозитами у комерційних банках.
- xcvi КМУ Наказ №1004-р, від 19 серпня 2009 року.
- xcvii (монетарна база-готівка в обертанні)/(грошова маса М3- готівка в обертанні)
- xcviii 12,1 млрд. грн. річного обороту розділені на 249 робочих днів
- xcix Включаючи субсидований продаж іноземної валюти для погашення кредитів в іноземній валюті

**Економічні Тенденції**

		Січ.	Лют.	Бер.	Квт.	Трв.	Чер.	Лип.	Сер.	Вер.	Жов.	Лис.	Гру.
Пром. виробництво (реальне, кум.)	% дпр	-34,1	-31,6	-31,9	-31,9	-31,9	-31,1	-30,4	-29,6	-28,4	-26,4	-24,0	-21,9
Будівництво (реальне, кум.)	% дпр	-57,6	-57,3	-56,7	-55,6	-55,8	-54,9	-54,3	-53,6	-52,4	-51,5	-49,7	-48,2
С/госп. виробництво (реальне, кум.)	% дпр	0,5	1,1	1,7	2,1	2,3	2,6	3,8	0,4	3,3	0,1	0,0	0,1
Роздрібний товарооборот (реальне, кум.)	% дпр	-7,1	-9,4	-11,5	-14,3	-15,3	-15,2	-15,9	-15,9	-16,2	-16,2	-16,5	-16,6
Середня заробітна плата	грн.	1665	1723	1818	1845	1851	1980	2008	1849	1964	1950	1955	2233
ІСЦ	% дпр	22,3	20,9	18,1	15,6	14,7	15,0	15,5	15,3	15,0	14,1	13,6	12,3
ІВЦ	% дпр	20,4	19,0	12,8	6,3	1,9	-0,9	-3,7	-3,7	1,6	5,1	12,9	14,3
Експорт (дол. США, кум.)***	% дпр	-33,4	-38,6	-39,6	-41,1	-44,1	-46,8	-49,0	-49,4	-48,7	-47,5	-43,4	-40,7
Імпорт (дол. США, кум.)***	% дпр	-56,0	-47,5	-48,1	-50,1	-52,0	-53,4	-53,8	-53,8	-53,5	-52,4	-49,9	-46,9
Баланс торгівлі товарами (кум.)	млрд. дол. США	-0,4	-0,7	-1,4	-1,9	-2,2	-2,4	-3,1	-3,8	-4,1	-4,3	-4,8	-5,7
Поточний рахунок, на кінець періоду****	млрд. дол. США	0,6	-1,0	-0,7	-0,9	-0,7	-0,8	-1,1	-1,2	-1,1	-1,0	-1,3	-1,9
Валові міжнародні резерви	млрд. дол. США	28,8	26,5	25,4	24,5	27,8	27,3	29,6	28,9	28,2	27,7	27,3	26,5
Грошова база, на кінець періоду	% дпр	32,1	29,1	28,1	24,3	24,5	22,4	15,6	8,5	7,5	4,1	5,0	4,4
Сер.відс.ставка за кредитами у грн.**	% річних	25,6	27,2	26,7	20,4	18,5	18,5	18,5	17,5	17,8	19,3	20,6	19,6
Обмінний курс(міжбанківський), середній	дол. США	8,08	8,23	7,97	7,93	7,7	7,63	7,86	7,97	8,31	8,14	8,08	7,98
Обмінний курс(офіційний), середній	дол. США	7,7	7,7	7,7	7,7	7,65	7,62	7,7	7,81	8,0	8,0	7,99	7,98
Обмінний курс, середній	євро	10,29	9,86	10,05	10,18	10,39	10,67	10,82	11,13	11,64	11,84	11,92	11,68

Джерела: Держкомстат, НБУ, Міністерство фінансів, Reuters, власні розрахунки,

* Місячні показники не враховують регулярні квартальні перегляди ВВП

** Середньозважена відсоткова ставка за кредитами у гривнях (джерело: НБУ)

*** Зростання у доларовому виразі

Основні Економічні Показники

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Номинальний ВВП	млрд. грн.	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	914,7
Номинальний ВВП	млрд. дол. США	31,3	38,0	42,4	50,1	64,9	86,2	107,8	142,7	179,9	117,4
Зростання ВВП (реальне)	% дпр	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,1	-15,1
Промислове виробництво (реальне)	% дпр	13,2	14,2	7,0	15,8	12,5	3,1	6,2	10,2	-3,1	-21,9
Сільськогосп. виробництво (реальне)	% дпр	9,8	10,2	1,2	-11,0	19,7	-0,1	0,4	-5,2	17,5	0,1
ІСЦ, в середньому за період	% дпр	28,2	12,0	0,8	5,2	9,0	13,5	9,1	12,8	25,2	15,9
ІСЦ, на кінець періоду	% дпр	25,8	6,1	-0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6	22,3	12,3
ІВЦ, в середньому за період	% дпр	20,9	8,6	3,1	7,6	20,5	16,7	9,6	19,5	35,5	6,5
ІВЦ, на кінець періоду	% дпр	20,8	0,9	5,7	11,1	24,1	9,5	14,1	23,3	23,0	14,3
Експорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	17,9	9,5	10,7	24,0	42,6	7,5	13,2	27,5	33,8	-36,7
Імпорт товарів та послуг (дол. США)	% дпр	18,9	14,1	4,9	28,7	31,3	20,4	22,0	35,5	38,6	-43,1
Поточний рахунок	млрд. дол. США	1,5	1,4	3,1	2,9	6,9	2,5	-1,6	-5,3	-12,9	-1,9
Поточний рахунок	% ВВП	4,7	3,7	7,6	5,9	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,2	-1,7
Чисті прямі іноземні інвестиції	млрд. дол. США	0,6	0,8	0,7	1,4	1,7	6,5	5,3	9,2	9,9	4,5
Міжнародні резерви	млрд. дол. США	1,5	3,1	4,4	6,9	9,7	19,4	22,4	32,5	31,5	26,5
Дефіцит (профіцит) зведеного бюджету*	% ВВП	-0,7	-1,9	0,8	-0,2	-3,0	-1,9	-0,7	-1,1	-1,5	-2,4
Загальний державний борг	% ВВП	45,3	36,5	33,5	29,0	24,7	17,7	14,8	12,5	19,9	33,0
Зовн. державний борг (загальний)	% ВВП	33,0	26,3	24,1	21,4	18,6	13,4	11,7	9,8	15,0	21,5
Грошова база, на кінець періоду	% дпр	39,9	37,4	33,6	30,1	34,1	53,9	17,5	46,0	31,5	4,4
Обмінний курс, середній	дол. США	5,4	5,4	5,3	5,3	5,3	5,1	5,1	5,1	5,3	7,8
Обмінний курс, на кінець періоду	дол. США	5,4	5,3	5,3	5,3	5,3	5,1	5,1	5,1	7,7	8,0
Обмінний курс, середній	євро	5,0	4,8	5,0	6,0	6,6	6,4	6,3	6,9	7,7	10,9
Обмінний курс, на кінець періоду	євро	5,1	4,7	5,5	6,7	7,2	6,0	6,7	7,4	10,9	11,7

Джерела: Держкомстат, НБУ, Міністерство фінансів, власні розрахунки

* "Мінус" означає дефіцит бюджету

Скорочення**дпк** до попереднього кварталу**дпр** до попереднього року**дпм** до попереднього місяця**кум.** кумулятивно

**Контакти:**

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
Факс (+38044) 278-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
<http://www.ier.kiev.ua>

Голова Правління - Директор

Ігор Бураковський
burakovsky@ier.kiev.ua

Виконавчий директор

Оксана Кузяків
kuziakiv@ier.kiev.ua

Директор з наукової роботи

Вероніка Мовчан
movchan@ier.kiev.ua

Німецько-Український Аграрний Діалог

Хайнц –Вільгельм Штрубенхофф
Голова проекту
Strubenhoff@ier.kiev.ua

Ірина Славінська
slavinska@ier.kiev.ua

Олег Нів'євський
nivyevs'kiy@ier.kiev.ua

Юстина Ярошевська
Jaroszevska@ier.kiev.ua

Анна Кузнецова
Kuznetsova@ier.kiev.ua

Сергій Кандул
kandul@ier.kiev.ua

Центр економічних досліджень

Олександра Бетлій
betliy@ier.kiev.ua

Віталій Кравчук
Kravchuk@ier.kiev.ua

Дмитро Науменко
naumenko@ier.kiev.ua

Ольга Мегада
meгада@ier.kiev.ua

Роман Возняк
voznnyak@ier.kiev.ua

Алла Кобилянська
kobylyanskaya@ier.kiev.ua

Катерина Куценко
kutsenko@ier.kiev.ua

Катерина Пількевич
pilkevich@ier.kiev.ua

Наталія Сисенко
sysenko@ier.kiev.ua

Анна Чухай
chukhai@ier.kiev.ua

Центр політичних досліджень

Євгеній Раздорозний
razdorozhny@ier.kiev.ua

Катерина Шинкарук
shynkaruk@ier.kiev.ua

Центр досліджень сучасного суспільства

Ірина Федець
fedets@ier.kiev.ua

Яна Дворак
yevseyeva@ier.kiev.ua

Застереження

Публікація «Економічні підсумки для України», розроблена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій, має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. Копіювання без попереднього узгодження заборонено. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.

ПУБЛІКАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Місячний економічний моніторинг України (МЕМУ) з додатком

МЕМУ містить місячний огляд і короткий аналіз ключових заходів економічної політики та статистичних даних, які були оприлюднені протягом попереднього місяця. Додаток до МЕМУ містить розширеним аналіз однієї важливої події в українській економіці. Інститут випускає 12 випусків МЕМУ на рік, які доступні на умовах передплати.

Макроекономічний прогноз України

Макроекономічний прогноз України включає прогноз ВВП та його компонентів, фіскальних індикаторів, платіжного балансу, інфляції, обмінного курсу на поточний та наступні роки. Випускається 12 випусків на рік – 4 квартальні випуски та 8 оновлень з короткими коментарями, – які доступні на умовах передплати.

Моніторинг інфраструктури України (МІУ)

МІУ є щорічним звітом, який містить дані про стан реструктуризації шести секторів інфраструктури в Україні. Інформацію представлено у стандартизований спосіб, який дозволяє порівнювати зміни у відповідних галузях. Розглянуті показники є якісними та розділяються на три загальні категорії: (1) комерціалізація, (2) тарифна реформа, (3) регуляторний та інституційний розвиток. Двадцять один індикатор дозволяють проводити економічний та стратегічний аналіз на різних рівнях узагальнення. У вільному доступі.

Економічні Підсумки для України

Економічні підсумки містить огляд і короткий аналіз ключових економічних показників та заходів економічної політики року. Публікується в січні, використовуючи наявні дані та річні оцінки, та оновлюється у травні, коли оприлюднюється переважна більшість даних щодо минулого року. Публікація доступна на основі передплати.

Дослідження ділової активності

Дослідження ділової активності складаються з двох окремих опитувань. Перше дослідження – промисловість – здійснюється на основі опитування керівників підприємств переробної промисловості. Друге – банки – ґрунтується на опитуванні керівників банків. Щороку публікується чотири випуски Досліджень ділової активності для кожного з секторів, які доступні на умовах передплати.

Консультативні роботи

Консультативні роботи є спільним продуктом Німецької консультативної групи з питань економічних реформ в Україні та ІЕД, метою якого є надання рекомендацій щодо економічної політики для українських політиків. Рекомендації розробляються на основі детального аналізу ситуації в Україні, сучасної економічної теорії та найкращих міжнародних прикладів. Роботи доступні для політиків та – через певний час – для громадськості. Перелік нещодавно завершених консультативних робіт включає:

- Торговельна політика України: Стратегічні аспекти та наступні кроки, які треба здійснити, Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі та Катерина Куценко, консультативна робота РР 02, квітень 2010 року
- Зміна системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні: Економічна необхідність і практичні кроки до реформи, Роберт Кірхнер, Томас Оттен, Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 01, квітень 2010 року
- Перспективи розвитку сектору енергетичного вугілля в Україні – настав час для реформи, Ларс Хандріх, Фердінанд Павел, Дмитро Науменко, консультативна робота РР 09, листопад 2009 року
- Адекватність офіційних резервів в Україні: аналіз та рекомендації, Вероніка Мовчан, Роберт Кірхнер та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 08, листопад 2009 року
- Експорт електроенергії до ЄС – більше, ніж зміна частоти струму, Георг Захман та Дмитро Науменко, консультативна робота РР 07, листопад 2009 року
- «Газовий» виклик щодо забезпечення транзиту природного газу і стабілізації внутрішнього ринку в Україні, Фердінанд Павел, Дмитро Науменко, консультативна робота РР 04, липень 2009 року
- Тільки швидка приватизація «Укртелекому» зможе забезпечити подальший розвиток сектору телекомунікацій в Україні, Ларс Хандріх, консультативна робота РР 03, липень 2009 року
- Як розвинути ринок державних запозичень для дрібних інвесторів? Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 02, липень 2009 року
- Роль торговельної політики в скороченні дефіциту рахунку поточних операцій в Україні – міжнародний досвід, Крістіан Хелмерс, Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі, Катерина Куценко, консультативна робота РР 01, березень 2009 року